

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

677

de l'histoire

7 6001

SCHRIJVEN-
DEK-BV

ITARD

Digitized by Google

ALLEREERSTE BEGINSELEN

DER

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST;

BEWERKT DOOR

DE AFDEELING DELFT,
SECTIE HOOFD-ONDERWIJZERS, VAN DE ONDER-
WIJZERS-VEREENIGING IN HET TWEDE
SCHOOLDISTRICT VAN ZUID-
HOLLAND

TE DELFT, BIJ
W. N. C. ROLDANUS.

—
1863.

677
7274

ALLEREERSTE BEGINSELEN

DER

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST;

BEWERKT DOOR

DE AFDEELING DELFT,
SECTIE HOOFDONDERWIJZERS, VAN DE ONDERWIJZERS-
VEREENIGING IN HET TWEEDE SCHOOLDISTRICT
VAN ZUIDHOLLAND.

TE DELFT, BIJ
W. N. C. ROLDANUS.

—
1863.

*Paedagogische bibliotheek
van het N. O. G.*

VOORBERIGT.

Het zuiver spraakkunstig onderwijs in de Moedertaal behoorde reeds, volgens de wet van 1806, tot de hoofd-leervakken der lagere scholen. Nog verdient het als zoodanig aangemerkt te worden. Immers, het is een krachtig hulpmiddel tot het ontwikkelen van het verstand, het oordeel en de rede; -- het maakt den leerling bekend met de beteekenis der woordvormen, waarmede hij, om wel te verstaan, wat hij leest, niet minder vertrouwd moet zijn dan met die der woorden en woordverbindingen zelven; — het bevat naar zijnen aard de oefeningen, die het maken van schriftelijke opstellen deels moeten voorafgaan, deels vergezellen.

De ons voorgelegde vraag, welken omvang het zuiver spraakkunstig onderwijs noodwendig hebben moet op de scholen, waar men zich slechts tot de allereerste beginselen kan bepalen, hebben wij getracht in dit boekje te beantwoorden. Alle onderverdeelingen zijn daarbij zooveel mogelijk vermeden, en de woordvormen op den voorgrond geplaatst, die de schrijftaal in afwijking van de spreektaal bezigt, en het gebruik dus niet zoo gemakkelijk als de overige doet aanleeren.

Om van onze meening te laten blijken omtrent de behandeling der opgenomen leerstof, zijn de allereerste beginselen der zinsontleding, waarop wij gewoon zijn het zuiver spraakkunstig onderwijs van den aanvang af tot het einde toe te bouwen, wat breeder uitgewerkt.

Met bescheidenheid bieden we aan onze Ambtgenooten aan, wat wij met gemeen overleg en vereende krachten op onze maandelijksche bijeenkomsten zamenstelden. Mogen wij ervaren, dat zij ons kunnen bijval schenken, wij zullen de vrucht van ons werk niet weinig verhoogd achten.

Het Bestuur der Afdeeling Delft van de Onderwijzersvereeniging in het Tweede Schooldistrict van Zuidholland:

Delft,
den 1sten Maart 1863.

J. WALTMAN.
D. J. VAN VEEN.
G. VERBOON, Pz.

INLEIDING.

EERSTE LES.

Bij onze leesoefeningen hebben wij dikwijls het woord *zin* gebezigd; niet waar, kinderen? Maar weet gij wel, wat een zin is? Een zin is eene in één of meer woorden uitgedrukte gewaarwording of gedachte. Zegt men dus tot iemand: *Wacht!* of: *Wacht een oogenblik!* of: *Op wien wacht gij?* of: *Ik zal op u wachten:* dan heeft men een' *zin* uitgesproken. Zinnen zijn zoo mede: *Deze pen schrijft niet goed. Hebt gij geen beter pen? Geef mij die pen eens aan!* Maar laten we deze zinnen eens met elkander vergelijken!

In den eersten zin wordt eenvoudig *stellenderwijs* gezegd: *Deze pen schrijft niet goed.* Zoo zegt men ook eenvoudig *stellenderwijs*: *Het is van daag mooi weér; Wij konden wel eens gaan wandelen; Het zal in de vrije natuur wel aangenaam zijn;* of ook: *Het is van daag regenachtig; Wij kunnen niet uitgaan; Wij zullen onze wandeling maar uitstellen; Van daag moeten wij ons in huis maar bezig houden.* Zulke zinnen, waarin iets eenvoudig *stellenderwijs* gezegd wordt, heeten *stellingen*.

Geeft mij ieder eens eenige stellingen op!

In den tweeden zin wordt gevraagd: *Hebt gij geen beter pen?* Zoo kan ik ook vragen: *Hoeveel dagen zijn er in een jaar? Zijn al die dagen werkdagen? Hoeveel zondagen komen er in een jaar? Zijn er nog meer feestdagen?* Iedere zin, waarin iets gevraagd wordt, wordt eene *vraag* genoemd.

Doet elk mij nu eens een paar vragen!

De derde zin luidt: *Geef mij die pen eens aan!*

Dit wordt *roependerwijs* gezegd, en zoo ook: *Weest daar wat voorzigtig! Die schommel zal breken! Daar hebt gij 't al! Schreit maar niet! Het loopt nog gelukkig af! Ziet voortaan goed toe, waarmee gij speelt!* en deze: *Hoe schoon is de natuur! Welk eene verscheidenheid van bloemen is hier! Welk een' overloed van gaven schenkt God den mensch! Denkt steeds aan Gods liefde!* Zulke zinnen worden *uit-* of *toe-roepen* genoemd.

Laat mij ieder nog een uit- of toe-roep hooren!

Nu hebt gij geleerd:

1°. Een *zin* is eene in één of meer woorden uitgedrukte gewaarwording of gedachte;

2°. Men onderscheidt de zinnen in drie soorten: *stellingen*, *vragen* en *uit-* of *toe-roepen*;

3°. Een' *zin*, waarin iets eenvoudig *stellenderwijs* gezegd wordt, noemt men eene *stelling*;

4°. Een' *zin*, waarin iets gevraagd wordt, noemt men eene *vraag*;

5°. Een' *zin*, waarin iets uit- of toe-roependerwijs gezegd wordt, noemt men een' *uit-* of *toe-roep*.

TWEEDE LES:

Het bestanddeel van een' *zin*, dat zegt, wat er in *gesteld*, *gevraagd*, *uit-* of *toe-geroepen* wordt, heet het *gezegde*; hetgeen, waarvan het *gezegde* iets zegt, wordt het *onderwerp van het gezegde* genoemd.

Wanneer men aanwijst, wat het *gezegde*, en wat het *onderwerp van het gezegde* in een' *zin* is, dan ontleedt men den *zin* in zijne hoofdbestanddeelen.

Voorbeelden.

Pieter leest. Stelling, waarin:

onderwerp Pieter;
gezegde leest.

Goud is duur. Stelling, waarin:

ond. Goud;
gez. is duur.

Is ijzer ook duur? Vraag, waarin:

ond. IJzer;
gez. is ook duur?

Slaat de klok? Vraag, waarin:

ond. De klok;
gez. slaat?

Wacht! Toeroep, slechts bestaande uit:
een gez. Wacht!

Wat schreeuwt dat kind! Uitroep, waarin:

ond. Dat kind;
gez. schreeuwt wat!

Aan dien boom hangen rijpe peren. Stelling, waarin

ond. Rijpe peren;
gez. hangen aan dien boom.

Geduld overwint alles. Stelling, waarin:

ond. Geduld;
gez. overwint alles.

Overwint men alles met geduld? Vraag, waarin:

ond. Men;
gez. overwint alles met geduld?

Hoe dankbaar is mijn kleine hond voor beentjes en wat brood! Uitroep, waarin:

ond. Mijn kleine hond;
gez. is hoe dankbaar voor beentjes en wat brood!

De zoon van den smid heeft in het water gelegen. Stelling, waarin:

ond. De zoon van den smid;
gez. heeft in het water gelegen.

Heeft de knecht van den schipper hem er uit gehaald? Vraag, waarin:

ond. De knecht van den schipper;
gez. heeft hem er uit gehaald?

Gij weet nu, wat men in een' zin het onderwerp, en wat men het gezegde noemt. Ik moet u evenwel raden, wel zorg te dragen, dat gij u niet vergist bij het aanwijzen van die twee hoofdbestanddeelen van een' zin. Daartoe zal ik u een eenvoudig en onfeilbaar middel aan de hand doen. Wanneer gij de ontlede zinnen oplettend beschouwt, zult gij zien, dat er in elken zin een woord is, dat er, als het ware, de kern van uitmaakt. Dat woord is het *werkwoord*. Maar weet gij wel wat een *werkwoord* is? Neen; dat moet ik u dus eerst leeren. Elk woord, waarmede van een' persoon of eene zaak in een gezegde iets kan gezegd worden, noemt men een *werkwoord*. Zoo zijn: *schijnen, loopen, zingen, lezen, schrijven, rekenen*, allen *werkwoorden*. Met *schijnen* immers kan men zoo van *de zon* zeggen, dat zij *schijnt*; met *loopen* van een' *jongen*, dat hij *loopt*; met *zingen* van *ons allen*, dat wij *zingen*. Waarvan kunt gij nu iets met *lezen, schrijven* en *rekenen* zeggen? Goed! Noemt mij nu ieder eens drie *werkwoorden*! Goed! Nu kunnen wij weêr voortgaan.

Om niet mis te tasten bij het aanwijzen van het onderwerp en het gezegde, moet gij in iederen zin eerst het *werkwoord* zoeken, en dan van welk *onderwerp*, dat is: van welken persoon of van welke zaak, dit *werkwoord* iets zegt.

Nemen wij tot voorbeeld den zin: *Op vele torens staat een haan voor windwijzer*. Wat is nu het *werkwoord*? Beproeft maar ieder woord! Is *op*, of *vele*, of *torens* een *werkwoord*? Goed, gij hebt het gevonden: *staat* is het *werkwoord*. Maar waar wordt dat *staat* nu van gezegd? Als men iets niet weet, mag men vragen; dat zullen wij dan nu ook doen. Wij zullen vragen: *Wie staat?* of *wat staat?* Wel, het antwoord is gereed:

Een haan staat. Zoo hebben wij dan nu gevonden, dat *een haan* het onderwerp in dezen zin is. En wat wordt er nu van *een haan* gezegd? Dat hij *op vele torens staat voor windwijzer*. Dus, onderwerp: *een haan*; gezegde: *staat op vele torens voor windwijzer*. Als gij nu wel oplet, ziet gij, dat er van *een haan* niet alleen gezegd wordt, dat hij *staat*, maar ook *waarop* hij staat, en *waarvoor* hij daar staat.

Nog een voorbeeld: *Dit mooie prentenboek heeft Willem van zijn' grootvader gekregen*. Wat is het werkwoord? Gij moet opmerken, dat er niet gezegd wordt, dat Willem dat boek *krijgt* of *kreeg*, maar *heeft gekregen*, zoodat die twee woorden bij elkander behooren. *Heeft gekregen* is dus het werkwoord. Nu moeten wij weêr vragen: *Wie* heeft gekregen? of *wat* heeft gekregen? *Willem* heeft gekregen. Juist. *Willem* is dus het onderwerp; van *Willem* wordt gezegd, dat hij *dit mooie prentenboek van zijn' grootvader heeft gekregen*.

Maar hoe zult gij het met dezen zin maken? *De kat komt een graatje toe*. Wat is het werkwoord? *Komt*. Ja, maar er behoort nog een woordje bij, namelijk *toe*. Het werkwoord is dus: *komt toe*. *Wie* komt toe? of *wat* komt toe? Denkt nu goed na, eer gij besluit! Als gij dat doet, zult gij gewis zeggen: *een graatje* komt toe, en zoo is het ook. *Een graatje* is dus het onderwerp, waarvan gezegd wordt, dat het *de kat toekomt*. Gij ziet dus wel, dat er nadenken bij te pas komt.

Nu hebben wij geleerd: *Het onderwerp van een' zin is hetgeen, waarvan het gezegde iets zegt; het gezegde is hetgeen er van het onderwerp gezegd wordt*.

Zegt nu eens, welke soort van zin ieder van de volgende is, en waardoor het onderwerp en het gezegde is uitgedrukt! Bij eenige zinnen zal ik vragen, hoe gij het onderwerp en het gezegde er van gevonden hebt.

Hout drijft. — Steen zinkt. — IJzer roest. — Pieter schrijft. — Anna breidt. — Slaapt Hendrik? — Valt Willem? — Speelt Betje? — Vader roept! — Moeder wacht! — Daar is Oom Karel! — Lag Neef Frits te bed? — Vogels vliegen. — Visschen zwemmen. — Planten groeijen. — Zijn ezels domme dieren? — Hebben dieren verstand? — Zeg gij mij de waarheid eens! — Een lui mensch wordt door elk verfoeid. — Aan de deugd wordt eene heerlijke belooning toegezegd. — Dien man wedervoer onlangs een ontzettend ongeluk. — Zullen wij spoedig gereed zijn? — Haast u langzaam! — Wanneer stierf de Admiraal de Ruiter? — Deze brieven heeft Willem geschreven. — Ik heb u die gebeurtenis immers verhaald? — Aan het einde van deze straat wonen twee bakkers. — Zijn' naaste lief te hebben is ieders plicht. — Wat is het onderwerp in dezen zin? — In den voorspoed kan men ligt tevreden zijn. — Hoe gaarne zou hij daarbij tegenwoordig geweest zijn! — Den goddelooze verstrikken zijne eigene misdaden. — Van baatzuchtige menschen is weinig hulp te wachten. — Wat zal het gevolg van uwe onberadenheid zijn? — Aan het gesnap der babbelaars komt niet spoedig een einde. — Doet uwen ouders nooit verdriet aan! —

DERDE LES.

Welaan, kinderen! geeft mij eens ieder op uwe beurt een' zin op! Gij hebt maar een' persoon of eene zaak te noemen, en er met een werkwoord iets van te zeggen. Best! Nu zal ik op mijne beurt eens eenige zinnen op het bord schrijven, als: *De hond blaft. — De zon schijnt. — De kaart hangt. — Het boek ligt. — Het paard trekt. — Het kind eet. — De jongen schrijft. —* Ziet daar eenige zinnen, waarvan gij het onder-

werp en het gezegde wel kunt aanwijzen, niet waar? Doch die zinnen kunnen nog wel wat uitgebreid worden. Daar staat, bijv.: *De kaart hangt*; maar welke kaart hangt, en waar? Als er stond: *De kaart van Nederland hangt aan den muur*, dan was dat uitgedrukt. De woorden *van Nederland* en *aan den muur*, die dienen om uit te drukken, welke kaart hangt, en waar die hangt, heeten *bepalingen*. Zoo is *van Nederland* eene bepaling van *de kaart*, omdat het bepaalt, welke kaart, en *aan den muur* is eene bepaling van *hangt*, omdat het bepaalt, waar de kaart hangt. Hebt gij nu zoo wat gevoeld, wat eene bepaling is? Elk deel òf van het onderwerp, òf van het gezegde, ja van eene bepaling zelve, dat medewerkt om de gewaarwording of gedachte, die men uitdrukken wil, *volledig* uit te drukken, is eene *bepaling*.

In het onderwerp van den zin: *Maria's drie jongste zusjes slapen*, komen drie bepalingen voor. *Maria's* bepaalt *drie jongste zusjes*; *drie* bepaalt *Maria's jongste zusjes*; *jongste* bepaalt *Maria's drie zusjes*. Al die bepalingen dienen om de gedachte, die men uitdrukken wil, *volledig* uit te drukken; het blijkt zoo, dat er niet slechts *zusjes slapen*, maar bepaald *hoeveel* en *welke*.

Voegt men aan het gezegde van dien zin het woord *gerust* toe, dan dient dit om uit te drukken, *hoe* *Maria's drie jongste zusjes slapen*; *gerust* is zoo eene bepaling van *slapen*.

Maar dat een deel van eene bepaling ook eene bepaling kan zijn, dat klinkt vreemd, niet waar? En toch is het zoo. Let maar eens op den zin: *De minst gevorderde leerlingen maken de grootste vorderingen*. Hoe zoudt gij dien zin ontleden? *De minst gevorderde leerlingen* onderwerp, waarin *de minst gevorderde* bepaling van *leerlingen*; *maken de grootste*

vorderingen gezegde, waarin *de grootste vorderingen* bepaling van *maken*. Goed! Maar ziet gij nu niet, dat de bepalingen *de minst gevorderde* en *de grootste vorderingen* uit twee deelen bestaan, waarvan het eene het andere bepaalt? *minst* bepaalt *de gevorderde*; *de grootste* bepaalt *vorderingen*. De ontleding zou derhalve dus moeten luiden:

De minst gevorderde leerlingen onderwerp, waarin *de minst gevorderde* bepaling van *leerlingen*, en *minst* bepaling van *de gevorderde*; *maken de grootste vorderingen* gezegde, waarin *de grootste vorderingen* bepaling van *maken*, *de grootste* bepaling van *vorderingen*.

Ontleedt nu eens deze zinnen: *De timmerman schaaft*. — *Jan de timmerman schaaft eene plank*. — *De hond bijt*. — *De hond bijt den tuinman*. — *De hond van Klaas bijt den tuinman*. — *De hond van Klaas bijt onzen tuinman*. — *Ooms paarden zijn kreupel*. — *Ooms beste paarden zijn kreupel*. — *Ooms beste paarden zijn erg kreupel*. — *Ooms twee beste paarden zijn zeer erg kreupel*.

Maar onthoudt wel, wat gij geleerd hebt! Niet altijd zijn er *bepalingen* in een' zin. Dan eerst zijn ze er in, wanneer de zin één of meer deelen bevat, die medewerken om de gewaarwording of gedachte, die men uitdrukken wil, *volledig* uit te drukken. *Zulk een deel of van het onderwerp, of van het gezegde, ja van eene bepaling zelve, dat medewerkt om de gewaarwording of gedachte, die men uitdrukken wil, volledig uit te drukken, is eene bepaling*.

VIERDE LES.

Wij weten nu, wat *bepalingen* zijn. Nu zal ik u eens leeren, hoe een zelfde deel van een' zin twee of meer bepalingen kan hebben. Aan den zin: *De timmerman werkt* kan toegevoegd worden: 1° *hoe* hij

werkt; 2° *waar* hij werkt; 3° *wanneer* hij werkt; 4° *waarmede* hij werkt, bijv. *Boven werkt de timmerman heden druk met den hamer.* Gij ziet, hoe nu het gezegde uit vijf deelen bestaat: *werkt, boven, heden, druk, met den hamer*; van deze vijf deelen dienen de vier laatste: *boven, heden, druk, met den hamer*, om het eerste: *werkt*, te bepalen.

Zoo kan men aan den zin: *De jongen geeft*, niet alleen toevoegen *waar, wanneer, hoe*; maar ook *wat* en *wien* hij geeft, bijv.: *De jongen geeft den bedelaar eene aalmoes.* Het gezegde bestaat nu uit drie deelen: *geeft, den bedelaar, eene aalmoes*, waarvan de beide laatste: *den bedelaar* en *eene aalmoes*, het eerste: *geeft*, bepalen.

Maar zulke bepalingen, als hier *den bedelaar* en *eene aalmoes*, zijn van bijzonder gewigt, en zullen ons daarom in de volgende lessen bezig houden. Onthoudt gij nu maar, *dat een zelfde deel van een' zin door twee of meer bepalingen kan bepaald worden*, en ontleedt, met inachtneming van hetgeen gij in de vorige les van de bepalingen zelven geleerd hebt, nu eens de volgende zinnen! *Men heeft heden boven hardop gelezen. — Boven de school heeft men heden hardop gelezen. — Is de schuit al aan? — De schuit is pas aan het begin van het dorp. — De zieke zit den geheelen dag op. — De zieke zit den geheelen dag op zijn' stoel. — De klok der groote kerk loopt voor. — De schuit is voor den tijd aangekomen.*

V I J F D E L E S .

De woorden, waarvan men zich bedient om uit te drukken *waar, wanneer* en *hoe* iets geschiedt, zijn veelal *bijwoorden*; zoo zijn in den zin: *Men heeft heden boven hardop gelezen*, de woorden *heden, boven*

en *hardop* bijwoorden. Maar in den zin: *Boven de school heeft men heden hardop gelezen*, is *boven* geen bijwoord meer; *boven* wordt nu bepaald door *de school* en een bijwoord met eene bepaling is een *voorzetsel*. Zegt mij nu eens, welke woorden *bijwoorden*, en welke *voorzetsels* zijn, in de zinnen, die aan het slot van de voorgaande les ter ontleding zijn opgegeven! Goed! Maar luistert nu verder!

Wanneer eene bepaling door een voorzetsel, zooals *aan*, *voor*, *op*, kan verbonden worden aan hetgeen er door bepaald wordt, dan is zij tevens een *persoonlijk voorwerp*, als: *De jongen geeft den bedelaar eene aalmoes*; *Dat was mijnen vader zeer aangenaam*; *Ik zal mijn zusje eens een prentenboek koopen*; *Gelijkt dat portret hem niet sprekend? Het gelijkt hem op een prik*. Nu kan men immers heel goed zeggen: *De jongen geeft aan den bedelaar eene aalmoes*; *Dat was aan*, of: *voor*, *mijnen vader zeer aangenaam*; *Ik zal voor mijn zusje eens een prentenboek koopen*; *Gelijkt dat portret niet sprekend op hem? Het gelijkt op hem op een prik*. Den bedelaar, mijnen vader, mijn zusje, hem zijn derhalve in de als voorbeelden gebezigde zinnen allen *persoonlijke voorwerpen*.

Noemt gij mij nu eens ieder een' zin, waarin een persoonlijk voorwerp voorkomt!

Onthoudt het wel: *Elke bepaling, die door een voorzetsel, als aan, voor, op, kan verbonden worden aan hetgeen er door bepaald wordt, is een persoonlijk voorwerp.*

Z E S D E L E S .

Maar er zijn niet slechts *persoonlijke* voorwerpen; er zijn ook *zakelijke*. Ik zal er u mede het kenmerk van leeren, zooals ik met de *persoonlijke* gedaan heb;

want, al zijn die kenmerken niet geheel voldoende, — om zonder deze te weten, wat een *voorwerp* is, en wanneer een *persoonlijk*, wanneer een *zakelijk*, dat is voor u veel te moeilijk.

Weet gij nog wel, wat een *werkwoord* is? Een woord, waarmede men iets van een' persoon of eene zaak in een gezegde zegt, niet waar? bijv. *lezen*, *schrijven*, *rekenen*, *zingen*, *dansen*, *spelen*, *hooren*, *zien*, *zwijgen*, enz. Welnu veelal hebben de werkwoorden twee vormen, bijv. *lezen* en *gelezen worden*, *schrijven* en *geschreven worden*, *rekenen* en *gerekend worden*. De vorm, die met *worden* zamen-gesteld is, noemt men den *lijdenden*, den anderen den *bedrijvenden* vorm. Als nu een werkwoord deze beide vormen heeft, dan kan men op tweeërlei wijs hetzelfde zeggen. Wij hebben *geven* en *gegeven worden*, en zeggen zoo volkomen hetzelfde met: *De jongen geeft den bedelaar eene aalmoes*, als met: *Door den jongen wordt den bedelaar eene aalmoes gegeven*. Maar wat is nu eene aalmoes in den zin: *De jongen geeft den bedelaar eene aalmoes*? Bepaling van *geeft*. Goed! En wat is eene aalmoes in den zin: *Door den jongen wordt den bedelaar eene aalmoes gegeven*? Onderwerp van het gezegde. Best! Let nu op! *Elke bepaling van een werkwoord van den bedrijvenden vorm, die, als men den vorm van het werkwoord lijdend maakt, het onderwerp van het gezegde wordt, is tevens een zakelijk voorwerp*. Welke bepalingen zijn derhalve *zakelijke voorwerpen* in: *De boer levert den bakker graan*; *De koopman zendt mij de verlangde waar*; *De hond heeft Jan den vinger afgebeten*; *Wie heeft dien jongen het gezicht zoo zwart gemaakt*? *Wie slijpt mij dit mes de punt wat scherper*? Goed! Maar waarom noemt gij die bepalingen *zakelijke voorwerpen*? Zijn er in deze zinnen ook bepalingen, die *persoonlijke voorwerpen* zijn? Kunnen deze, zonder dat de beteekenis van den zin verandert, ook *onderwerpen* worden? Noemt mij dan eens eenige zinnen, waar-

van eene bepaling het onderwerp van het gezegde kan worden, zonder dat de beteekenis van den zin verandert! Het kan op tweeërlei wijs: *Pieter heeft het huis gekocht*, wordt: *Door Pieter is het huis gekocht*; *Door Jan wordt het huis gekocht*, wordt: *Jan koopt het huis*.

Onthoudt nu vooral, wat gij in deze les geleerd hebt! *Elke bepaling van een werkwoord van den bedrijvenden vorm, die, als men den vorm van het werkwoord lijdend maakt, het onderwerp van het gezegde wordt, is tevens een zakelijk voorwerp*. De zin: *De jongen geeft den bedelaar eene aalmoes*, heeft men derhalve dus te ontleden:

De jongen — onderwerp;
geeft den bedelaar eene aalmoes. — gezegde, waarin den bedelaar (persoonlijk voorwerp) en eene aalmoes (zakelijk voorwerp), bepalingen van *geeft*.

Ontleedt nu eens alle zinnen, die in deze les als voorbeelden gebezigd zijn!

ZEVENDE LES.

Leest eens, kinderen, wat er op het bord staat! Goed! *Die kwaad doet, zondigt*. Wie kan mij zeggen, wat van dien zin het onderwerp en het gezegde is? Gij weet toch nog wel het onfeilbare middel, dat ik u aan de hand gedaan heb om het onderwerp en het het gezegde te vinden. Hoe moet ik dan hier te werk gaan? Juist, ik moet hier vragen: *Wie zondigt?* en dan krijg ik tot antwoord: *Die kwaad doet*. *Die kwaad doet*, is dus het onderwerp, en *zondigt* is het gezegde. Maar is het onderwerp: *Die kwaad doet*, ook niet voor ontleding vatbaar? Wat is daarin het onderwerp, wat het gezegde? Goed zoo; *die* is het onderwerp, en *kwaad doet* is het gezegde. Let

nu wel op! Een bestanddeel van een' zin, dat uit een onderwerp en een gezegde bestaat, noemt men eene *zinsnede*, en zulk eene zinsnede kan dienen òf voor *onderwerp*, òf voor *bepaling*, en dus ook voor *persoonlijk* of voor *zakelijk* voorwerp. Dit moeten wij nu eens goed gaan uitleggen. Het best zal dit door voorbeelden geschieden.

Die braaf oppast, komt vooruit. Wat is van dezen zin het onderwerp, wat het gezegde? Goed. *Die braaf oppast*, is het onderwerp; *komt vooruit* is het gezegde. Het onderwerp: *Die braaf oppast*, bestaat uit het onderwerp *die* en het gezegde *braaf oppast*. Het is dus een bestanddeel van een zin, dat uit een onderwerp en een gezegde bestaat, derhalve eene *zinsnede*. En waarvoor dient die zinsnede in den zin? Immers voor onderwerp.

Nu dit voorbeeld:

Een kind, dat braaf oppast, komt vooruit.

Wat is hierin het onderwerp, wat het gezegde?

Best, *Een kind, dat braaf oppast*, is het onderwerp, en daarin dient de zinsnede: *dat braaf oppast*, tot bepaling van een *kind*. Ziet daar dus eene zinsnede, die voor *bepaling* dient.

Zegt mij nu, of gij eene zinsnede, die eene *bepaling* is, in den volgenden zin ziet, en wat er door bepaald wordt!

Als gij braaf oppast, komt gij vooruit.

Bravo, *Als gij braaf oppast*, dient tot bepaling van *komt vooruit*.

Zegt mij nu eens, welk bestanddeel de zinsnede: *die braaf oppast* in dezen zin is: *Die braaf oppast, wedervaart lof*. Maar denkt goed, eer gij spreekt!

Nu zullen wij den volgenden zin eens ontleden en onderzoeken, welk bestanddeel de zinsnede: *dat gij braaf oppast*, er in uitmaakt. *Uwe ouders hebben zoo gaarne, dat gij braaf oppast*.

Laat ik nu eens zien, of gij mij goed begrepen hebt.
Wel, wat is eene zinsnede?

Welke bestanddeelen van een' zin kan eene zinsnede zijn?

Wat is de zinsnede: *die braaf oppast*, in den eersten zin? enz. enz.

Zegt nu eens, welke de zinsneden in de volgende zinnen zijn, en welk bestanddeel zij uitdrukken!

Die hard loept, valt ligt.

Die liegt, vertrouwt men niet.

Wat ik zeg, is waar.

Hij kwam, toen de deur gesloten was.

Die het onderste uit de kan wil hebben, valt het lid op den neus.

Waar ik het goed heb, blijf ik gaarne.

Wat hij zegt, kan men gerust gelooven.

Die het mij zeggen kan, beloof ik een' driegulden.

Wat het zwaarste is, moet het zwaarste wegen.

Alles, wat blinkt, is geen goud.

Die een ander jaagt, staat zelf niet stil.

De beste vrienden, die wij hebben, zijn onze ouders.

Noem mij de plaatsen eens, waar gij geweest zijt!

Weet gij wel, wie het eerst den aardappel in Europa gebragt heeft?

Die geeft van 't geen hij heeft, is waardig, dat hij leeft.

Een uur van onbedachtzaamheid kan maken, dat men jaren schreit.

Die alles koopt, wat zijn gerief is,

Moet verkoopen, wat hem lief is.

Dit is nu vooreerst genoeg. In de hoofdstukken over de voornaamwoorden en voegwoorden zullen wij telkens zinnen ontmoeten, waarin eene zinsnede een deel van den zin uitmaakt, en dan zullen wij dit punt verder bespreken.

EERSTE HOOFDSTUK.

Onderscheiding der woorden (1).

De woorden worden onderscheiden in :

Zelfstandige naamwoorden ;

Lidwoorden ;

Bijvoegelijke naamwoorden ;

Telwoorden ;

Voornaamwoorden ;

Werkwoorden en Deelwoorden ;

Bijwoorden ;

Voorzetsels ;

Voegwoorden , en

Tusschenwerpsels.

(1) Naar het stelsel, voor deze „Beginnelsen” aangenomen, worden de woorden zooveel mogelijk onderscheiden naar het gebruik, dat er van gemaakt is.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De zelfstandige naamwoorden.

Zelfstandige naamwoorden zijn de namen van personen of zaken, als: *Jan, Maria, Prins, Hertog, Graaf, Nederlander, Duitscher, Rus, man, vrouw, kind, Holland, Delft, het IJ, de Maas, de Betuwe, land, berg, boom, water, ijzer, steen, deugd, verstand, geluk, enz.*

Bij de zelfstandige naamwoorden heeft men te letten op het *geslacht, het getal* en den *naamval*.

1. HET GESLACHT.

De zelfstandige naamwoorden worden *naar het geslacht* onderscheiden in *mannelijke, vrouwelijke* en *onzijdige*.

Tot de *mannelijke* behooren:

1°. de namen van *mannelijke* personen, als: *Hendrik, vader, zoon, schipper, bode, baas, knecht;*

2°. de namen van *werktuigen* op *el, er* en *aar*, als: *beitel, hengel, haspel, snuiter, passer, wekker, knikker, kandelelaar, evenaar; — griffel, ladder* en *schoffel* zijn echter *vrouwelijk*;

3°. de namen van *bergen, boomen* en *munten*, als: *de*

Etna, eik, beuk, den, gulden, rijksdaalder; — *spar, linde* en *cent* zijn echter *vrouwelijk*.

Tot de vrouwelijke behooren:

1°. de namen van *vrouwelijke* personen, als: *Jacoba, moeder, weduwe, naaister*; — *vrouwspersoon, vrouwemensch* en *wijf* zijn echter *onzijdig*;

2°. de namen van de letters en de cijfers, als *de a, de p, de drie, de acht*;

3°. de zelfstandige naamwoorden met de achtervoegsels *heid, ij* en *nis*, als: *schoonheid, luiheid, bakkerij, lek-kernij, belijdenis, vergiffenis*; — *vonnis* is echter *onzijdig*; ook *getuigenis*, wanneer daardoor niet „eene uitspraak, die iets getuigt“, maar „het getuigde zelf“ benoemd wordt;

4°. die met het achtervoegsel *ing*, zoo zij van *werkwoorden* afgeleid zijn, als: *bestraffing, waarneming, oefening, wandeling*;

5°. die op *ie* en *uw*, als: *balie, berrie, schaduw, peluw, zenuw, zwaluw*; — *derrie* is echter *mannelijk*.

Tot de onzijdige behooren:

De *verkleinwoorden* op *je, ke* en *lijn*, als: *bankje, stoeltje, boompje, tolletje, boekske, maagdelijn, vogelijn*.

Tot onderkenning van het *geslacht* der zelfstandige naamwoorden strekken nog de volgende regels:

1°. de zelfstandige naamwoorden met het achtervoegsel *dom* zijn *mannelijk* of *onzijdig*;

2°. die met de achtervoegsels *schap* en *te*, alsmede *de namen van landen*, zijn *vrouwelijk* of *onzijdig*;

3°. de namen van *edele steenen*, als: *agaat, smaragd, diamant* zijn *mannelijk*, wanneer men daarmede den *enkelen steen* bedoelt; als *stofnamen* zijn zij *onzijdig*.

Sommige zelfstandige naamwoorden zijn gemeenslachtig, dat is *mannelijk* of *vrouwelijk*, al naardat zij een' *mannelijken* of *vrouwelijken* persoon beteekenen, als: *leerling*, *lieveling*, *vreemdeling*, *getuige*, *slokop*, *wijzens*; ook alle zamengestelde, waarvan *genoot* of *noot* het laatste lid is, als: *echtgenoot*, *speelnoot*. Evenzoo zijn *mannelijk* de vrouwelijke woorden: *ondeugd*, *langtong*, *schildwaacht*; *voorspraak*, enz., wanneer zij een' *mannelijken* persoon benoemen.

Oefeningen.

Zinnen om het geslacht van de daarin voorkomende zelfstandige naamwoorden op te geven.

1. Hendrik, de zoon van onzen tuinman, heeft, door zijn gedrag, de goedkeuring van zijnen onderwijzer en de tevredenheid van zijne ouders verworven.

2. Terwijl Johanna met den stamper speelde, brak zij door onvoorzigtigheid twee glazen.

3. Zoo het geduld mijner moeder niet zoo groot geweest was, zou de meid geen jaar in haar huis gebleven zijn.

4. Hoeveel tevredenheid men ook openbaarde over de vorderingen, die hij gemaakt had, hij behield de hem eigene zedigheid.

5. De erkenning en belijdenis onzer fouten is het beste middel om vergiffenis te erlangen.

6. Men zegt, dat de eik eeuwen oud wordt.

7. De ceder wordt het sieraad van den Libanon genoemd.

8. Door het inslaan van den bliksem lag die boerenwoning in minder dan een half uur in de asch.

9. De grootte der ligchamen hangt af van hunne lengte, breedte en hoogte.

10. Hij heeft het zeer naauwkeurig met den passer nagemeten, en de juistheid van uw werk niet minder dan uw geduld bewonderd.

11. Met veel liefde trok die rijke dame zich het lot van deze weduwe aan, en toonde de meeste bezorgdheid voor de opvoeding en het onderwijs van haar kind.

12. Die het goede zoekt, vindt welgevallen; doch de ziel, die het kwade werkt, vindt den dood.

2. HET GETAL.

Het *getal* is tweeërlei: enkelvoud en meervoud.

Het meervoud der zelfstandige naamwoorden wordt gevormd door achter het enkelvoud *s*, *n*, *en*, *eren* of *ers* te voegen, als: *vader*, *vaders*; *bode*, *boden*; *heer*, *heeren*; *kind*, *kinderen*; *hoen*, *hoenders*;

Van sommige wordt de slotmedeklinker verzacht of verdubbeld, bijv. *gans*, *ganzen*; *stoof*, *stoven*; *pen*, *pennen*; *bal*, *ballen*;

Die op *aai*, *oei*, *ooi*, *ui* en *ei* uitgaan, verdubbelen den slotklinker, als *haai*, *haaijen*; *boei*, *boeijen*; *kooi*, *kooijen*; *bui*, *buijen*; *lei*, *leijen*; *koe* heeft in het meervoud *koeijen*; *vloo* heeft *vlooijen*.

Die op *heid* uitgaan, hebben *heden*, als: *eenheid*, *eenheden*. *Lid* heeft *leden*; *gelid*, *gelederen*; *schip*, *schepen*; *spit*, *speten*; *split*, *spletten*; *smid*, *smids* of *smeden*; *stad*, *steden*; *lende*, *lendenen*.

● oefeningen.

1. Wat is het meervoud van de volgende enkelvoudige zelfstandige naamwoorden?

Ziekte, moeite, bode, meisje, boekje, schaapje, tafel, lepel, emmer, molen, wagen, appel, regel, beginsel, boek, kerk, bank, dag, vat, weg, dak, pad, baan, zaal, school, uur, vuur, muur, boor, zaag, maat, boog, peer, graf, huis, laars, stoof, neef, wees, kaas, man, pen, tol, mud, zak, pit, slof, glas, lei, zee, kraai, studie, stad, schip, lid, kind, blad, volk, lam, lied, rad, rund, brouwerij, poging, degen, bloesem, zwaan, schaap, beurs, kous, aap, kool, zool, ei, flesch, bosch, knie, gemeente, groente.

2. Wat is het enkelvoud van de volgende meervoudige zelfstandige naamwoorden?

Kuren, smeden, roeden, ellen, knapen, staven, blinden, dooven, runders, hoenders, raderen, bijen, scherven, boomen, zonen, genoegens, minuten, tobben, zeven, redenen, kleinoodiën, musschen, visschen.

3. DE NAAMVAL.

Men onderscheidt vier naamvallen, zoodat de zelfstandige naamwoorden verbogen worden als volgt:

Mannelijk.

Enkelvoud: 1 Neef; 2 Neefs; 3 Neef; 4 Neef;

Meervoud: Neven.

Enkelvoud: 1 Bode; 2 Boden; 3 Bode; 4 Bode;

Meervoud: Boden.

Enkelvoud: 1 Alexander; 2 Alexanders; 3 Alexander;
4 Alexander;

Meervoud: Alexanders.

Enkelvoud: 1 Frits; 2 Frits'; 3 Frits; 4 Frits;

Meervoud: Fritsen.

V r o u w e l i j k.

Enkelvoud : 1 Nicht ; 2 Nichts ; 3 Nicht ; 4 Nicht ;
Meervoud : Nichten.

Enkelvoud : 1 Maria ; 2 Maria's ; 3 Maria ; 4 Maria ;
Meervoud : Maria's.

O n z i j d i g.

Enkelvoud : 1 Land ; 2 Lands ; 3 Land ; 4 Land ;
Meervoud : Landen.

Enkelvoud : 1 Hart ; 2 Harten ; 3 Hart of Harte ; 4 Hart ;
Meervoud : Harten.

Enkelvoud : 1 Katwijk ; 2 Katwijks ; 3 Katwijk ; 4 Katwijk ;
Meervoud : Katwijken.

OEFENINGEN IN HET VERBUIGEN.

Vader, moeder, kind; broeder, zuster, schaap; Willem, Anna, Rijswijk; Cornelis, Maurits, Marnix.

I. Een zelfstandig naamwoord staat in den eersten naamval :

Wanneer daardoor het *onderwerp van het gezegde* benoemd wordt, als : *De knecht werkt; Hendrik schrijft; Jacoba borduurt; Hyena's zijn verscheurende dieren; Hoeveel dagen heeft Augustus? Wat mogen kinderen niet doen? Boven dat huis staat een vlieger.*

II. Een zelfstandig naamwoord staat in den tweede naamval, wanneer het eene bepaling benoemt, waarvan de betrekking ook door het voorzetsel *van* kan uitgedrukt worden, als : *Dit is Moeders plaats, = Dit is de plaats van Moeder; De geur der rozen is aangenaam, = De*

geur van de rozen is aangenaam; Zoo is 's werelds loop, = Zoo is de loop van de wereld; 's Menschen leven is in Gods hand, = Het leven van den mensch is in de hand van God (1).

III. Een zelfstandig naamwoord staat in den derden naamval, wanneer het *een persoonlijk voorwerp* benoemt, d. i. een voorwerp, waarvan de betrekking veelal door de voorzetsels *aan*, *voor* of *op* kan worden uitgedrukt, als: *Hebt gij den meester uw werk getoond? = Hebt gij aan den meester uw werk getoond? Hij heeft den bedelaar eene aalmoes gegeven, = Hij heeft aan den bedelaar eene aalmoes gegeven; Dat was dien man zeer welkom, = Dat was aan dien man zeer welkom; Die vrouw geschiedt onrecht, = Aan die vrouw geschiedt onrecht; Snijd dat kind eene boterham, = Snijd voor dat kind eene boterham; De zoon gelijkt den vader volkomen, = De zoon gelijkt volkomen op den vader (2).*

IV. Een zelfstandig naamwoord staat in den vierden naamval:

1°. Wanneer het in eene bepaling *een zakelijk voorwerp* (3), *eene lengte of duur van tijd, eene hoegrootheid*

(1) Zoo, in den tweeden naamval gebezigd, beteekent een zelfstandig naamwoord, evenals een bijvoegelijk, een onderscheidend kenmerk van een' persoon of eene zaak.

(2) Zie boven, bladz. 10.

(3) De zinnen: *Hij is des doods schuldig; Het is der moeder waard; De vromen zijn des eeuwigen levens deelachtig; Hij was zijner onschuld bewust; Die man is der zake kundig,*

van prijs, maat of gewigt, of een bepaalden tijd op de vraag wanneer benoemt, als: *De koe geeft melk; Ik heb twee uren gewandeld; Dit boek kost drie gulden; Die boom is twintig el hoog; Goede tarwe weegt doorgaans tachtig pond het mud.*

2°. Wanneer het een voorzetsel (1) bepaalt, als: *Die boom staat tegen den muur; De hond van Cornelis is weg-gelopen; Hebt gij reeds aan uwen vader geschreven? Dit horologie moet ik voor vader naar den horologiemaker brengen; In de kast bij den trap staat op den vloer eene flesch met inkt.*

In een zelfden zin komt een als bepaling gebezigd zelfstandig naamwoord met een voorafgaand in naamval overeen:

1°. Wanneer er eene bijstelling plaats heeft, als: *Laurens Coster, de uitvinder der boekdrukkunst, heeft te Haarlem gewoond; Wie kent niet Michiel Adriaansz. de Ruiter, dien edelen held en handhaver van den roem van zijn vaderland? Ik heb het Pieter den bode ter hand gesteld; Breng eens een stuk hout!*

2°. Wanneer het bij zijn, worden, blijven, schijnen, heeten in de beteekenis van genoemd worden, — bij genoemd worden zelf, enz. iets aan een' persoon of eene zaak toeschrijft, als: *Karel is mijn vriend; Onze knecht wordt soldaat; Hij schijnt een knappe*

bewijzen, dat vroeger een zelfstandig naamwoord ook wel in den tweeden naamval stond, wanneer het een zakelijk voorwerp benoemde. Zie verder boven, bladz. 10—12.

(1) Zie boven, bladz. 9 en 10.

jongen; Die jongen blijft een sukkel; Dat meisje heet Maria; De leeuw wordt de koning der dieren genoemd;

3°. Wanneer het de *gesteldheid* van een *persoonlijk* of *zakelijk* voorwerp benoemt, als: *Oom schonk Hendrik, als zijnen vriend, alle vertrouwen; De Gemeenteraad heeft Hendrik schipper gemaakt; Men beschouwt Hendrik als den dader.*

Zinnen om het geslacht, het getal en den naamval op te geven van de daarin voorkomende zelfstandige naamwoorden.

1. *Die vogel zit den ganschen dag in zijn nest. — 2. Janje haalde verleden Maandag brood voor hare moeder. — 3. Waar is het boek van uwen broeder Hendrik? — 4. In den tuin lag dezen morgen een appel onder den boom. — 5. Ga niet in buurmans huis! — 6. Zoek in Willems boek het grootste woord! — 7. Die zulke dingen doet, is een man des doods. — 8. Die man ontstal den molenaar zijn paard, en verkocht het op de markt voor honderd gulden. — 9. Dat stuk is twintig el lang. — 10. Het kost zes gulden de el. — 11. Dat is een aardige jongen; hij schijnt wel matroos te zijn; heet hij niet Pieter? — 12. Ja, vriend, ieder acht zijnen wil eenen valk. — 13. Te Haarlem, de hoofdstad van de provincie Noordholland, heeft een zeer vernuftig man, Laurens Coster, de boekdrukkunst uitgevonden. — 14. De oefeningen op de letterkast zijn Willem, als oudsten kweekeling, door den Hoofdonderwijzer opgedragen. — 15. Hier heb ik een fleschje rooden inkt.*

DERDE HOOFDSTUK.

De lidwoorden.

De lidwoorden zijn drie in getal: *de*, *het* en *een*. *De* en *het* noemt men *bepalende* of *aanwijzende* lidwoorden; *een* is het *onbepaalde* of *onbepaald afzonderend* lidwoord (1).

(1) De *bepalende* lidwoorden zijn verkortingen van de aanwijzende voornaamwoorden die en dat; zij dienen tot het vormen van aanwijzende benamingen, òf van eene geheele soort van personen of zaken, òf van een enkel of meer dan een enkel bepaalden bijzonderen persoon of zaak van eene geheele soort, als: *De walvisch behoort tot de zoogdieren*; *Het water is eene vloeistof*; *De mensch heeft zelfbewustzijn, het dier niet*; of: *De menschen hebben zelfbewustzijn, de dieren niet*; — *Op de secretarie der gemeente zijn de pennen goed, de inkt ook; maar het papier is te grof: de klerken kunnen er haast niet op schrijven*. Met het *onbepaalde* lidwoord wordt een enkel voorwerp van eene soort van de overige wezens of dingen dier soort zoo afgezonderd, dat men in het midden laat, *wie* of *wat* dat voorwerp is. *Een man* betoekent „een van die wezens, welke men *mannen* noemt,” en niets meer; *een huis* evenzoo „een van die dingen, welke men *huizen* noemt.”

De lidwoorden schikken zich naar de zelfstandige naamwoorden, waarbij zij behooren, in *geslacht*, *getal* en *naamval*, zooals blijkt uit de volgende

VOORBEELDEN VAN VERBUIGING.

A. *Met de bepalende lidwoorden.*

Mannelijk. Vrouwelijk. Onzijdig.

Enkelvoud.

1. De vader.	1. De moeder.	1. Het kind.
2. Des vaders.	2. Der moeder.	2. Des kinds.
3. Den vader.	3. Der of de moeder.	3. Den kinde of het kind.
4. Den vader.	4. De moeder.	4. Het kind.

Meervoud.

1. De vaders.	1. De moeders.	1. De kinderen.
2. Der vaders.	2. Der moeders.	2. Der kinderen.
3. Den vaders.	3. Der of de moeders.	3. Den kinderen.
4. De vaders.	4. De moeders.	4. De kinderen.

B. *Met het onbepaalde lidwoord.*

Enkelvoud.

1. Een vader.	1. Eene moeder.	1. Een kind.
2. Eens vaders.	2. Eener moeder.	2. Eens kinds.
3. Eenen vader.	3. Eener of eene moeder.	3. Eenen kinde of een kind.
4. Eenen vader.	4. Eene moeder.	4. Een kind.

Zooals uit de voorbeelden van verbuiging blijkt, maken de lidwoorden dikwerf het *geslacht*, ook wel den *naamval* der zelfstandige naamwoorden, waarbij zij gevoegd zijn, kenbaar.

OEFENINGEN IN HET VERBUIGEN.

Voor het mannelijk geslacht.

De boom. Een leeuw. De koning. Een vriend. De vorst.
Een graaf. De mensch. De bode. Een doove. De blinde.

Voor het vrouwelijk geslacht.

De plant. Eene koe. De prinses. Eene gravin. De deugd.
Eene kruik. De flesch. Eene schaar. De baker. Eene zieke.
De waschvrouw.

Voor het onzijdig geslacht.

Het dier. Een paard. Het land. Een meisje. Een schip.
Het gevaar. Een vat. Het tafelkleed. Een gebouw. Het
huis. Een werktuig. Het kleed.

OEFENING IN HET AANVULLEN DER ONTBREKENDE
LIDWOORDEN.

Ons vaderland is ... koningrijk; want het wordt geregeerd door ... Koning. ... Konings gewoon verblijf is 's Gravenhage, .. hoofdstad ... provincie Zuidholland. Wij zijn ... Koning veel eerbied verschuldigd; want hij draagt veel zorg voor ... volk, waarover hij regeert. Wij moeten dus ... Koning liefhebben; ... volk, dat zijnen Koning eert, is immers alleen waard ... goeden Koning te bezitten. ... liefde ... onderdanen verhoogt ... geluk van ... Koning. In die liefde vindt hij ... aanmoediging bij ... werk, dat hij heeft te verrigten. ... Koning noemen wij met regt ongelukkig, wanneer zijn volk hem ... liefde onthoudt, die het aan hem schuldig is. Wij moeten ook voor ... Koning bidden, en hartelijk zingen: "Gezegend zij ... Vorst, als hij!"

VIERDE HOOFDSTUK.

De bijvoegelijke naamwoorden.

De bijvoegelijke naamwoorden benoemen een *onderscheidend kenmerk* — veelal eene hoedanigheid of eigenschap — van personen of zaken, en kunnen daartoe nagenoeg allen bij een zelfstandig naamwoord *gevoegd* worden, bijv.: *de oude man; de zieke vrouw; het gehoorzame kind; een getrouwe hond; eene schoone bloem; een sterk paard; de voorste bank van de eerste klasse.*

Zinnen, waarin bijvoegelijke naamwoorden voorkomen, die niet bij een zelfstandig gevoegd zijn, zijn: *De tuin is groot; Die boom wordt dik; Onleerzame kinderen blijven dom; Willem ligt ziek te bed; Een tectreden mensch leeft gelukkig; Nieuwe bezems vegen schoon; Ondervinding maakt wijs; Jan is zijn boek kwijt; Een man moet pal staan; Wie maakte hem dat boek afhandig?*

OFENINGEN IN HET NOEMEN VAN PASSENDE ONDERSCHEIDENDE KENMERKEN DOOR BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

1. Met een enkel bijvoegelijk naamwoord.

Een huis; De leeuw. Deze hoed. Het

.... schip. Die ketting. Dat meisje. De muur is Het gras is Dat jongentje blijft In dat boek staan platen. dranken zijn niet

2. *Met eenige bijvoegelijke naamwoorden bij hetzelfde zelfstandige naamwoord.*

Naar het volgende voorbeeld:

koud	}	water.
warm		
heet		
zuiver		
vuil		
zoet		
zout		

Weder, brood, bier, vleesch, laken, hout, vruchten, koeijen, boeken, huizen, menschen, kinderen, pennen, papier, inkt, werk.

De meeste bijvoegelijke naamwoorden hebben een' *vergrootenden* en een' *overtreffenden* trap. De *vergrootende* trap wordt gevormd door *er, r* (ook wel *der*) bij het bijvoegelijk naamwoord te voegen, soms met verzachting of verdubbeling van den slot-medeklinker; de *overtreffende* trap wordt gevormd door *st* aan het bijvoegelijke naamwoord toe te voegen, waarbij de toonlooze *e*, zoo het bijvoegelijk naamwoord daarmede eindigt, altijd wegvalt.

Voorbeelden.

groot,	grooter,	grootst;
stijf,	stijver,	stijfst;
dik,	dikker,	dikst;
blijde,	blijder,	blijdst;
helder,	helderder,	helderst.

OEFENINGEN IN HET VORMEN VAN DEN VERGROOTENDEN
EN OVERTREFFENDEN TRAP.

Klein; breed; sterk; laat; zwak; arm; wit; gezond; beroemd; heet; ruw; duur; geleerd; hoog; braaf; steil; hard; trouw; berucht; rijk; wijs; nederig; vrij; zorgeloos; bloede; woest; malsch; rasch; valsch; teeder.

De veranderingen, die een bijvoegelijk naamwoord ook in den *ver grootenden* en *overtreffenden* trap ondergaat naar het *geslacht*, het *getal* en den *naamval* van het zelfstandig naamwoord, dat er onmiddellijk, òf werkelijk òf in de gedachte, op volgt, blijken uit de volgende

VOORBEELDEN VAN VERBUIGING.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Onzijdig.

Enkelvoud.

1. De trouwe hond.	1. De schoone bloem.	1. Het nieuwe huis.
2. Des trouwen honds.	2. Der schoone bloem.	2. Des nieuwen huizes.
3. Den trouwen hond.	3. Der of de schoone bloem.	3. Den nieuwen huize of het nieuwe huis.
4. Den trouwen hond.	4. De schoone bloem.	4. Het nieuwe huis.

Meervoud.

1. De trouwe honden.	1. De schoone bloemen.	1. De nieuwe huizen.
2. Der trouwe honden.	2. Der schoone bloemen.	2. Der nieuwe huizen.
3. Den trouwen honden.	3. Der of de schoone bloemen.	3. Den nieuwen huizen.
4. De trouwe honden.	4. De schoone bloemen.	4. De nieuwe huizen.

Enkelvoud.

1. Een trouwe hond.	1. Eene schoone bloem.	1. Een nieuw huis.
2. Eens trouwen honds.	2. Eenerschoone bloem.	2. Eeus nieuwen huizes.
3. Eenem trouwen hond.	3. Eener of eene schoone bloem.	3. Eenem nieuwen huize of een nieuw huis.
4. Eenem trouwen hond.	4. Eene schoone bloem.	4. Een nieuw huis.

Niet verbogen worden de stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden, die op *en* uitgaan, als: *houten*, *steen*, *koperen*, *gouden*, *zilveren*, *wollen*, enz.

bijv.: Mannelijk. *Enkelvoud*. 1. De koperen kandelaar.
2. Des koperen kandelaars.
3. enz.

Meervoud. 1. De koperen kandelaars.
2. Der koperen kandelaars.
3. enz.

Enkelvoud. 1. Een koperen kandelaar.
2. Eens koperen kandelaars.
3. enz.

Vrouwelijk. *Enkelvoud*. 1. De houten tafel.
2. Der houten tafel.
3. enz.

Meervoud. 1. De houten tafels.
2. Der houten tafels.
3. enz.

Enkelvoud. 1. Eene houten tafel.
2. Eener houten tafel.
3. enz.

Onzijdig. *Enkelvoud*. 1. Het wollen kleeid.
2. Des wollen kleeds.
3. enz.

Meervoud. 1. De wollen kleederen.
2. Der wollen kleederen.
3. enz.

Enkelvoud. 1. Een wollen kleeid.
2. Eens wollen kleeds.
3. enz.

OEFENINGEN IN HET VERBUIGEN.

Voor het mannelijk geslacht.

De hooge muur; de breede weg; de oudere broeder; de langere stok; de oudste zoon; de dapperste held; een geleerd man; een dikker tak; een beste knecht.

Voor het vrouwelijk geslacht.

De teedere plant; de blijde tijding; de rijpere vrucht; de jongere zuster; de helderste bron; de grootste moeite; eene brave vrouw; eene luidere stem; eene uiterste poging.

Voor het onzijdig geslacht.

Het sterke paard; het vruchtbare jaar; het grootere schip; het lagere huis; het mooiste schrift; het schoonste kleed; een lang gesprek; een korter woord; een allerlieft kind.

*Zinnen om het geslacht, het getal en den naamval
op te geven van de daarin voorkomende
zelfstandige en bijvoegelijke naam-
woorden en lidwoorden.*

1. Digt bij Nanking, de tweede stad van het Chinesche rijk, vindt men den beroemden porseleinen toren. Willem heeft er zijnen broeder eene afbeelding van medegebragt.
2. Sterke en kloeke jongens moeten trachten sterk en kloek te blijven.
3. Onze tuin is zoo lang als de uwe, maar hij is drie el breeder.
4. De laatste druk van dit schoone boekwerk is met belangrijke aanmerkingen vermeerderd: vroeger kostte het een' rijksdaalder; nu kost het drie gulden.

5. Men kent geen schooner lof dan den welverdienden; den deugdzame mag men dien lof niet onthouden.
 6. Alle menschen, rijke en arme, zijn onze natuurgenooten; daarom zijn wij evenzeer den armen als den rijken liefde schuldig.
 7. Met onverdroten ijver legde de jongeling zich toe op de beoefening van de Fransche en de Engelsche taal; hij slaagde echter meer in de Fransche dan in de Engelsche.
 8. Beschouw den tijd der jeugd als den geschiktsten tot het aanleeren van nuttige zaken.
 9. De luiheid is eene schandelijke ondeugd; alle regtschappene menschen achten de luiheid een verfoeijelijk kwaad.
 10. Dit jaar is deze boom wel twee voet hooger dan verleden jaar; het laatste jaar is hij dus sterk gegroeid.
 11. Het ijs ligt dik in het water; het heeft er nooit dikker in gelegen; hier is wel het dikste.
 12. Een groote man is nog geen groot man; een oude vriend is nog geen oud vriend; een goede vorst is nog geen goed vorst; een eenvoudig burger is nog geen eenvoudige burger.
-

VIJFDE HOOFDSTUK.

De telwoorden.

De *telwoorden* drukken de hoeveelheid van personen of zaken *bepaald* of *onbepaald* uit; zij zijn *een*, *twee*, *drie*, enz.; *geen*, *veel*, *weinig*, *eenig*, *menig*, *enkel*, *ettelijk*, — *al*, *alle*, — *beide*, enz.

Vóór een zelfstandig naamwoord gevoegd, worden de *telwoorden*, op enkele uitzonderingen na, niet verbogen, bijv. *Hij heeft één zoon, maar twee dochters; Hij heeft geen tijd; Veel varkens maken de spoeling dun; Zooveel hoofden, zooveel zinnen; Hij komt alle dag hier.*

Voor zoover de *telwoorden* verbogen worden, geschiedt dit als met de bijvoegelijke naamwoorden, met dit onderscheid, dat *één* verbogen wordt als het *onbepaalde lidwoord*, en de *onbepaalde* in den tweeden naamval van het meervoud *er* hebben, als: *beider*, *veler*, *aller*, enz.

ZESDE HOOFDSTUK.

De voornaamwoorden.

De voornaamwoorden staan voor, dat is: in de plaats van de naamwoorden, zoo van de zelfstandige als van de bijvoegelijke; zij dienen om aan te wijzen of aan te duiden wat deze benoemen, en worden, naar het gebruik, in zelfstandige en bijvoegelijke onderscheiden. Tot opheldering strekken de volgende voorbeelden:

1. *Willem is zeer vlijtig; hij is de eerste van de klasse. Zijne zuster is een zachtaardig meisje; maar hare vorderingen zijn niet zoo groot als die van Willem. Beide kinderen verschaffen veel vreugde aan hunne ouders.*

2. *Hoe vaart gij, vriend? Ik heb u in lang niet gezien. Wij hebben elkander niet ontmoet sedert het vertrek van uwen zoon. Is hij nog welvarend? Men heeft mij gezegd, dat hij ziek geweest is; is dat zoo? Gij zult toch wel dikwijls tijding van hem krijgen.*

3. *Wie heeft dat boek voor u gebonden? De boekbinder, die op den hoek van deze straat woont. Hij legt zich toe om keurig werk te leveren. Ik kan hem gerust aanbevelen.*

4. *Gelooft gij, dat die jongeling voor die betrekking in staat is? Dat geloof ik wel; en, zoo hij het nog niet dadelijk is, zal het toch niet lang meer duren.*

5. *De droogte, die wij sedert eenige dagen gehad hebben, heeft de bloemen, welke ik met zooveel zorg heb aangekweekt, doen verflensen, en het vreemde plantje, dat de zoon van onzen tuinman mij gegeven heeft, doen sterven.*

Bij de voornaamwoorden onderscheidt men, even als bij de *zelfstandige* en *bijvoegelijke naamwoorden*, het *geslacht*, het *getal* en den *naamval*, zooals blijkt uit de volgende verbuigingen.

A. *Verbuiging van de zelfstandige voornaamwoorden:*
ik, gij, hij, zij en het.

Mann. & Vr. Mann. & Vr. Mannelijk. Vrouwelijk. Onzijdig.

Enkelvoud.

1. Ik.		1. Hij.	1. Zij, ze.	1. Het
2. Mijner, mijns.	Als in het	2. Zijner, zijns.	2. Harer, haars.	2.
3. Mij, me.	meervoud.	3. Hem.	3. Haar.	3.
4. Mij, me.		4. Hem.	4. Haar, ze.	4. Het.

Meervoud.

1. Wij, we.	1. Gij, ge.	1. Zij, ze.	1. Zij, ze.	1. Zij, ze
2. Onzer, onzes, ons.	2. Uwer, uws.	2. Hunner, huns.	2. Harer, haars.	2.
3. Ons.	3. U.	3. Hun.	3. Haar.	3.
4. Ons.	4. U.	4. Hen.	4. Haar, ze.	4. Ze.

B. *Verbuiging van de zelfstandige of bijvoegelijke
voornaamwoorden: die, dat.*

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Die.	1. Die.	1. Dat.
2. Diens.	2. Dier.	2. Diens.
3. Dien.	3. Dier, die.	3. Dien, dat.
4. Dien.	4. Die.	4. Dat.

Meervoud.

Mannel. en Onz.	Vrouwelijk.
1. Die.	1. Die.
2. Dier.	2. Dier.
3. Dien.	3. Dier, die.
4. Die.	4. Die.

Het *zelfstandige voornaamwoord* wie wordt als die verbogen.

C. *Verbuiging van de zelfstandige of bijvoegelijke
voornaamwoorden: deze, dit.*

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Deze.	1. Deze.	1. Dit.
2. Dezes.	2. Dezer.	2. Dezes.
3. Dezen.	3. Dezer, deze.	3. Dezen, dit.
4. Dezen.	4. Deze.	4. Dit.

Meervoud.

Mannel. en Onz.		Vrouwelijk.	
<i>Zelfst.</i>	<i>Bijv.</i>	<i>Zelfst.</i>	<i>Bijv.</i>
1. Dezen.	1. Deze.	1. Dezen.	1. Deze.
2. Dezer.	2. Dezer.	2. Dezer.	2. Dezer.
3. Dezen.	3. Dezen.	3. Dezer.	3. Dezer, deze.
4. Dezen.	4. Deze.	4. Dezen.	4. Deze.

Gene wordt als *deze* verbogen.

D. *Verbuiging van de zelfstandige voornaamwoorden: de gene, het gene.*

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Degene, degeen.	1. Degene.	1. Hetgene, hetgeen.
2. Desgenen.	2. Dergene.	2. Desgenen.
3. Dengenen.	3. Dergene, degene.	3. Dengenen, hetgene, hetgeen.
4. Dengenen.	4. Degene.	4. Hetgene, hetgeen.

Meervoud.

Mannel. en Onzijdig.	Vrouwelijk.
1. Degenen.	1. Degenen.
2. Dergenen.	2. Dergenen.
3. Dengenen.	3. Dergenen, degenen
4. Degenen.	4. Degenen.

Van het zelfstandige *diegene* en *datgene* worden *die* en *dat* naar de in B. opgegeven verbuiging, *gene* als in *degene* en *hetgene* verbogen.

Het bijvoegelijke *zelf*, *zelve* wordt als *gene* in *degene*, *hetgene* verbogen, als:

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De man zelf, zelve.	1. De moeder zelve.	1. Het kind zelf, zelve.
2. Des mans zelve.	2. Der moeder zelve.	2. Des kinds zelve.
3. Den man zelve.	3. Der, demoeder zelve.	3. Den kinde zelve, het kind zelf, zelve.
4. Den man zelve.	4. De moeder zelve.	4. Het kind zelf, zelve.

Het meervoud heeft in alle geslachten en naamvallen *zelve*.

E. *Verbuiging van de zelfstandige of bijvoegelijke voornaamwoorden: dezelfde, hetzelfde.*

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Dezelfde.	1. Dezelfde.	1. Hetzelfde.
2. Deszelfden.	2. Derzelfde.	2. Deszelfden.
3. Denzelfden.	3. Derzelfde, dezelfde.	3. Denzelfden, hetzelfde.
4. Denzelfden.	4. Dezelfde.	4. Hetzelfde.

Meervoud.

Mannelijk en Onzijdig.

Zelfstandig.	Bijvoegelijk.
1. Dezelfden.	1. Dezelfde.
2. Derzelfden.	2. Derzelfde.
3. Denzelfden.	3. Denzelfden.
4. Dezelfden.	4. Dezelfde.

Vrouwelijk.

Zelfstandig.	Bijvoegelijk.
1. Dezelfden.	1. Dezelfde.
2. Derzelfden.	2. Derzelfde.
3. Derzelfden, dezelfde.	3. Derzelfde, dezelfde.
4. Dezelfden.	4. Dezelfde.

Evenzoo worden *dezelve* en *hetzelve* verbogen, die evenwel in den *tweeden* naamval van het *enkelvoud*, in het *mannelijk* en *onzijdig* geslacht, zoowel *deszelfs* als *deszelfen*, in het *vrouwelijk*, *derzelve* en *derzelve* hebben.

F. *Verbuiging van het bijvoegelijke voornaamwoord: welk, welke.*

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Welk, welke.	1. Welke.	1. Welk.
2. Welks.	2. Welker.	2. Welks.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
3. Welken.	3. Welker, welke.	3. Welken, welk.
4. Welken.	4. Welke.	4. Welk.

Meervoud.

Mannelijk en Onzijdig.	Vrouwelijk.
1. Welke.	1. Welke.
2. Welker.	2. Welker.
3. Welken.	3. Welker, welke.
4. Welke.	4. Welke.

Evenzoo verbuigt men de bijvoegelijke voornaamwoorden: *mijn*, *uw*, *zijn*, *hun*, *haar*; ook *onze* en *ons*, die echter in den *tweeden* naamval van het *enkelvoud*, voor het *mannelijk* en *onzijdig* geslacht, *onzes* hebben. Van de benamingen, uit het *bepalende lidwoord* en deze *voornaamwoorden* zamengesteld, worden de lidwoorden naar hunne gewone verbuiging, de voornaamwoorden naar die der *bijvoegelijke naamwoorden* verbogen, wanneer een voorafgaand zelfstandig naamwoord er toe kan betrokken worden, bijv.: *Hier zijn uwe boeken, waar zijn de mijne? Ik spreek van uwe kinderen, niet van de h u n n e.*

Wanneer omgekeerd geen voorafgaand zelfstandig naamwoord er toe kan betrokken worden, bezigt men deze benamingen altijd in het *meervoud*: de lidwoorden blijven dan wel hunne gewone verbuiging volgen; maar de voornaamwoorden nemen *n* aan, bijv.: *Ontvang de groeten der mijnen, en groet wederkeerig de uwen.*

Oefeningen.**I. OEFENINGEN IN HET VERBUIGEN.**

Voor het mannelijk geslacht: Mijn waarde vriend; deze

trouwe hond; die zwarte hoed; welke gouden ring; onze vruchtbare akker; hun schoone vogel; dezelfde brave man; de brave man zelf.

Voor het vrouwelijk geslacht: Die goede zuster; uwe ronde tafel; deze zwakke poging; welke ruime kamer; onze duurste verpligting; die zuivere winst; diezelfde donkere kamer; die donkere kamer zelve.

Voor het onzijdig geslacht: Dit beste paard; dat aangenaam gesprek; zijn laatste woord; haar jongste kind; welk groot verlies; hun waar belang; hetzelfde dikke boek; het dikke boek zelf.

II. ZINNEN OM HET GESLACHT, HET GETAL EN DEN NAAMVAL VAN DE DAARIN VOORKOMENDE VER- BUIGBARE WOORDEN OP TE GEVEN.

1. *De man, die dat gedaan heeft, verdient onze achting niet.*
2. *Ongelukkig het land, welks koning een kind is!*
3. *Dit is de vrouw, die ik-verleden Maandag den brief overhandigd heb.*
4. *De tijd, dien wij leven, is niet lang.*
5. *Menschen, die zoo handelen, zijn zeer te prijzen.*
6. *De landlieden, wier akkers verwoest zijn, verdienen ons medelijden.*
7. *Dit zijn voorschriften, waaraan wij ons gansche leven moeten gehoorzamen.*
8. *De boeken, die gij daar ziet, zijn allen van uwen oudsten broeder; zij hebben hem veel geld gekost.*
9. *De boter, die onze melkboer ons heden gebragt heeft, kost tien stuivers het pond.*

10. *Zij zijn mannen, wie de eer toekomt, welke niemand kan onthouden worden, die met nauwgezetheid zijnen plicht betracht.*

11. *Welk schrijver heeft dit verhaald!*

12. *Welke schrijver heeft dit verhaald?*

III. OEFENING OM DE DAARIN ONTBREKENDE VOOR- NAAMWOORDEN IN TE VULLEN.

Wilt . . . het boek eens leenen, van oom gekregen hebt? . . . is zeer nuttig en aangenaam om te lezen. De geschiedenissen, . . . er in staan, zijn zeer onderhoudend. Wie in vrijen tijd met lezen bezig houdt, vermeerdert daardoor . . . kennis; voor allen, tijd verspillen, gaat . . geheel verloren. . . vader heeft .. door . . voorbeeld lust voor het lezen ingeboezemd. Als leest, moet onthouden om er nut van te trekken. . . baat niet, of leest, indien .. er niet wijzer door wordt. . . boeken zijn prachtiger dan de ; maar toch ruil .. de niet voor de

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De werkwoorden en de deelwoorden.

De werkwoorden dienen om van personen of zaken iets te zeggen in een gezegde, als: De man *loopt*; de vrouw *zit*; het kind *leert*; de boom *groeit*; het paard *draaft*; ik *spreek*; gij *zwijgt*; zij *slaapt*; wij *leven*; zij *eten*; de timmerman *zaagt* het hout; Hendrik *blijft* opletten; Willem *schijnt* gelukkig; Jan *wordt* matroos; Andries *is* op school.

De werkwoorden hebben gewoonlijk een' *bedrijvenden* en een' *lijdenden* vorm, als: *beminnen* en *bemind worden*; *prijzen* en *geprezen worden*, enz. Bij elk dezer vormen der werkwoorden heeft men te letten op *de wijs*, *den tijd*, *den persoon* en *het getal*, zooals blijkt uit de hier volgende vervoeging der beide vormen van *hooren* en *prijzen*.

Bedrijvende vorm.

Lijdende vorm.

AANTOENENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

ik hoor.	ik prijs.	ik word	} gehoord, geprezen.
gij hoort.	gij prijst.	gij wordt	
hij hoort.	hij prijst.	hij wordt	
wij hooren.	wij prijzen.	wij worden	
gij hoort.	gij prijst.	gij wordt	
zij hooren.	zij prijzen.	zij worden	

Onvolmaakt verleden tijd.

ik hoorde.	ik prees.	ik werd	} gehoord, geprezen.
gij hoordet.	gij preest.	gij werdt	
hij hoorde.	hij prees.	hij werd	
wij hoorden.	wij prezen.	wij werden	
gij hoordet.	gij preest.	gij werdt	
zij hoorden.	zij prezen.	zij werden	

Volmaakt verleden tijd.

ik heb	ik heb	ik ben	} (ge- worden of ge- weest), (ge- worden of ge- weest).
gij hebt	gij hebt	gij zijt	
hij heeft	hij heeft	hij is	
wij hebben	wij hebben	wij zijn	
gij hebt	gij hebt	gij zijt	
zij hebben	zij hebben	zij zijn	

Meer dan volmaakt verleden tijd.

ik had	ik had	ik was	} (ge- worden of ge- weest), (ge- worden of ge- weest).
gij hadt	gij hadt	gij waart	
hij had	hij had	hij was	
wij hadden	wij hadden	wij waren	
gij hadt	gij hadt	gij waart	
zij hadden	zij hadden	zij waren	

Eerste toekomende tijd.

ik zal	}	hooren.	ik zal	}	prijzen.	ik zal	}	gehoord wor-
gij zult			gij zult			gij zult		
hij zal			hij zal			hij zal		
wij zullen			wij zullen			wij zullen		
gij zult			gij zult			gij zult		
zij zullen	zij zullen	zij zullen	den, geprezen worden.					

Tweede toekomende tijd.

ik zal	}	gehoord hebben.	ik zal	}	geprezen hebben.	ik zal	}	gehoord (ge-
gij zult			gij zult			gij zult		
hij zal			hij zal			hij zal		
wij zullen			wij zullen			wij zullen		
gij zult			gij zult			gij zult		
zij zullen	zij zullen	zij zullen	worden of ge- weest) zijn, geprezen (ge- worden of ge- weest) zijn.					

AANVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

ik hoore.	}	gehoord,	ik prijze.	}	geprezen.	ik worde	}	gehoord,
gij hooret.			gij prijzet.			gij wordet		
hij hoore.			hij prijze.			hij worde		
wij hooren.			wij prijzen.			wij worden		
gij hooret.			gij prijzet.			gij wordet		
zij hooren.	zij prijzen.	zij worden	geprezen.					

Onvolmaakt verleden tijd.

ik hoorde.	}	gehoord,	ik preze.	}	geprezen.	ik wierde	}	gehoord,
gij hoordet.			gij prezet.			gij wierdet		
hij hoorde.			hij preze.			hij wierde		
wij hoorden.			wij prezen.			wij wierden		
gij hoordet.			gij prezet.			gij wierdet		
zij hoorden.	zij prezen.	zij wierden	geprezen.					

Volmaakt verleden tijd.

ik hebbe	} geheard.	ik hebbe	} geprezen.	ik zij	} geheard (ge-	
gij hebt		gij hebt		gij zijt		worden of ge-
hij hebbe		hij hebbe		hij zij		weest),
wij hebben		wij hebben		wij zijn		geprezen (ge-
gij hebt		gij hebt		gij zijt		worden of ge-
zij hebben	zij hebben	zij zijn	weest).			

Meer dan volmaakt verleden tijd.

ik hadde	} geheard.	ik hadde	} geprezen.	ik ware	} geheard (ge-	
gij haddet		gij haddet		gij waret		worden of ge-
hij hadde		hij hadde		hij ware		weest),
wij hadden		wij hadden		wij waren		geprezen (ge-
gij haddet		gij haddet		gij waret		worden of ge-
zij hadden	zij hadden	zij waren	weest).			

Eerste toekomstige tijd.

ik zoude	} hooren.	ik zoude	} prijzen.	ik zoude	} geheard wor-	
gij zoudet		gij zoudet		gij zoudet		den, geprezen
hij zoude		hij zoude		hij zoude		worden.
wij zouden		wij zouden		wij zouden		
gij zoudet		gij zoudet		gij zoudet		
zij zouden	zij zouden	zij zouden				

Tweede toekomstige tijd.

ik zoude	} geheard heb-	ik zoude	} geprezen heb-	ik zoude	} geheard (ge-	
gij zoudet		gij zoudet		gij zoudet		worden of ge-
hij zoude		hij zoude		hij zoude		weest) zijn,
wij zouden		wij zouden		wij zouden		geprezen (ge-
gij zoudet		gij zoudet		gij zoudet		worden of ge-
zij zouden	zij zouden	zij zouden	weest) zijn.			

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv.
Meerv.

hoor.
hoort.

prijs.
prijst.

word geheard, geprezen.
wordt geheard, geprezen.

Aan de vervoeging der werkwoorden worden toegevoegd hunne onbepaalde wijs en deelwoorden als:

Bedrijvende vorm.

Lijdende vorm.

ONBEPAAALDE WIJS.

Tegenw. tijd:	hooren.	prijzen.	gehoord, geprezen worden.
Verleden tijd:	gehoord hebben.	geprezen hebben.	gehoord, geprezen (gewor- den) zijn.
Toekom. tijd:	te zullen hooren.	te zullen prijzen.	gehoord, geprezen te zullen worden.

DEELWOORDEN.

Tegenw. tijd:	hoorende.	prijzende.	gehoord, geprezen wordende.
Verleden tijd:	gehoord hebbende.	geprezen hebbende.	gehoord (geworden) zijnde, geprezen (geworden) zijnde.
Toekom. tijd:	zullende hooren.	zullende prijzen.	gehoord zullende worden, geprezen zullende worden.

De onbepaalde wijs wordt, even als een zelfstandig naamwoord, met en zonder *te* en als *onderwerp* en als *bepaling* gebezigd; zij is in die gevallen van het onzijdige geslacht, bijv.: *Hebben is hebben, krijgen is de kunst; Hij kan hooren, zien en zwijgen; Men moet hem als den dader beschouwen; Hij wil leeren teekenen; Hij nam de vrijheid zich te verwijderen; Ik ben niet waard uw zoon geband te worden; Hij heeft geen lust om te komen; Zij moet eene blijde tijding ontvangen hebben; Dat kind wil niet streng behandeld zijn; Hij heeft beloofd te zullen komen; Hij vreest*

streng *gestraft te zullen worden*; Het *toeten* is wel schoon maar *doen* gaat boven *weten*.

„ Des morgens lang *te slapen*,
Te geeuwen en te gapen
 Staat leelijk voor een kind. „

De deelwoorden benoemen dikwijls, even als de bijvoegelijke naamwoorden, slechts een onderscheidend kenmerk, veelal eene hoedanigheid; eigenlijk dienen zij om van personen of zaken iets in eene bepaling te zeggen, bijv.: *Muizende* katten maauwen niet, = *Katten* maauwen niet, *wanneer*, of: *terwijl zij muizen*; *Slapende* wolven moet men niet wakker maken; Men kan geen *loopende* paarden beslaan; Een *gesproken* woord is als een *geschoten* kogel.

Naar de vervoeging worden de werkwoorden van den bedrijvende n vorm onderscheiden in *regelmatige* en *onregelmatige*.

De *regelmatige* worden naar vaste regels vervoegd, en onderscheiden in *gelijkvloeiende* en *ongelijkvloeiende*.

Een *regelmatig* werkwoord is *gelijkvloeiend*, wanneer het de geheele vervoeging door denzelfden klank behoudt, en in het verleden deelwoord op *d* of *t* eindigt.

Gelijkvloeiend zijn derhalve:

wonen ,	ik woon ,	ik woonde ,	ik heb gewoond.
praten ,	ik praat ,	ik praatte ,	ik heb gepraat.
werken ,	ik werk ,	ik werkte ,	ik heb gewerkt.
dienen ,	ik dien ,	ik diende ,	ik heb gediend.
arbeiden ,	ik arbeid ,	ik arbeidde ,	ik heb gearbeid.
maken ,	ik maak ,	ik maakte ,	ik heb gemaakt.
wenschen ,	ik wensch ,	ik wenschte ,	ik heb gewenscht.
leggen ,	ik leg ,	ik legde (leide) ,	ik heb gelegd.
zeggen ,	ik zeg ,	ik zegde (zeide) ,	ik heb gezegd.

Een *regelmatig* werkwoord is *ongelijkvloeiend*, wanneer het in de vervoeging van klank verandert, en in het verleden deelwoord op *en* eindigt.

Ongelijkvloeiend zijn dus:

spreken ,	ik spreek ,	ik sprak ,	ik heb gesproken (1).
binden ,	ik bind ,	ik bond ,	ik heb gebonden.
liggen ,	ik lig ,	ik lag ,	ik heb gelegen.
dragen ,	ik draag ,	ik droeg ,	ik heb gedragen.
bijten ,	ik bijt ,	ik beet ,	ik heb gebeten.
bieden ,	ik bied ,	ik bood ,	ik heb geboden.
hangen ,	ik hang ,	ik hing ,	ik heb gehangen.
blazen ,	ik blaas ,	ik blies ,	ik heb geblazen.
loopen ,	ik loop ,	ik liep ,	ik heb geloopt.

Bij eenige *ongelijkvloeiende* werkwoorden heeft de verwisseling van klank niet meer plaats, als bij:

lagchen ,	ik lach ,	ik lachte ,	ik heb gelagchen.
bakken ,	ik bak ,	ik bakte ,	ik heb gebakken.
malen ,	ik maal ,	ik maalde ,	ik heb gemalen.
spannen ,	ik span ,	ik spande ,	ik heb gespannen.
vouwen ,	ik vouw ,	ik vouwde ,	ik heb gevouwen.
zouten ,	ik zout ,	ik zoutte ,	ik heb gezouten.
braden ,	ik braad ,	ik braadde ,	ik heb gebraden.
heeten ,	ik heet ,	ik heette ,	ik heb geheeten.
scheiden ,	ik scheid ,	ik scheidde ,	ik heb gescheiden.

(1) De ongelijkvloeiende werkwoorden verdubbelen in de *opene* lettergrepen hunne klinkers niet, uitgezonderd *koopen*, *loopen* en *stooten*.

De gelijkvloeiende werkwoorden worden naar *hoo-*
ren, de ongelijkvloeiende naar *prijzen* vervoegd;
evenwel in den bedrijvenden vorm niet altijd met *hebben*,
maar ook met *zijn*; somtijds ook wel met *hebben* en *zijn*
beiden, zooals:

blijven,	ik blijf,	ik bleef,	ik ben gebleven.
sterven,	ik sterf,	ik stierf,	ik ben gestorven.
zinken,	ik zink,	ik zonk,	ik ben gezonken.
loopen,	ik loop,	ik liep,	ik heb { geloopt.
			ben {
springen,	ik spring,	ik sprong,	ik heb { gesprongen.
			ben {
volgen,	ik volg,	ik volgde,	ik heb { gevolgd.
			ben {

Een werkwoord wordt onregelmatig genoemd, wan-
neer het in de vervoeging van de daarvoor geldende regels
afwijkt, zooals:

brengen,	ik breng,	ik bragt.
denken,	ik denk,	ik dacht.
dunken,	mij dunkt,	mij dacht.
zoeken,	ik zoek,	ik zocht.
werken,	ik werk,	ik wrocht (ook werkte).
koopen,	ik koop,	ik kocht.
weten,	ik weet,	ik wist.
moeten,	ik moet,	ik moest.
durven,	ik durf,	ik durst (ook durfde).
kunnen,	ik kan, hij kan,	ik kon, konde.
mogen,	ik mag, hij mag,	ik mogt, hij mogt.
doen,	ik doe,	ik deed.
willen,	ik wil, hij wil,	ik wou (ook wilde).

Oefeningen.

I. Geheele vervoeging van den bedrijvenden en
lijdenden vorm van *sparen*, *leiden*, *wachten*, *begrij-*
pen, *onderwijzen*, *vergeten*.

II. Opgaaf van werkwoorden, om naar het onderstaande voorbeeld uitgewerkt te worden:

Arbeiden, azen, bidden, bieden, dienen, cijferen, kalen, haken, houden, bijtschen, innen, jagen, kremen, falen, gooijen, groeten, grijpen, laden, liggen, leygen, leiden, lijden, lagchen, letten, loten, manen, meenen, klimmen, knoeijen, kooijen, knopen, noodigen, openen, ontvangen, pleiten, poetsen, praten, reizen, rijzen, riyten, merken, nopen, noodigen, openen, ontvangen, pleiten, poetsen, praten, reizen, rijzen, riyten, roeren, schrijven, slepen, snoeijen, spelden, spellen, toeven, tikken, teren, troeven, wien, vatten, voeden, vlieden, wagen, wenden, werven, ijveren, ijzen, zorgen, zadelen, zoomen, zaaijen, zeggen.

Onbepaalde wijs.	Aantoonende wijs.		Verleden deelw.	Gebiedende wijs.	Aanvoeg. wijs.
	Tegenw. tijd.	Onvolm. verl. tijd.			
Arbeiden.	Ik arbeid, Gij arbeidt, Hij, zij, men arbeidt, enz.	Ik arbeidde. Gij arbeiddet. Hij, zij, men arbeidde, enz.	Gearbeid.	Enkelvoud. Arbeid. Meervoud. Arbeidt.	Dat ik arbeide. enz.

III. Verbuiging van benamingen , met deelwoorden zamengesteld.

1. Voor het m a n n e l i j k geslacht :

De levende tijger; een ondernemende knaap; de geleerde man; een gelezen brief.

2. Voor het v r o u w e l i j k geslacht :

De voedende spijs; eene brandende kaars; de afgelegde belofte; eene gedane zaak.

3. Voor het o n z i j d i g geslacht :

Het vliejende kind; een hinkend paard; het verloopen uur; een gescheurd kleed.

IV. *Zinnen om het geslacht , het getal en den naamval op te geven van de daarin voorkomende verbuigbare woorden.*

1. Toekomende week is het kermis; Vrijdag aanstaande wordt zij ingeluid. — Zou de man met den vliegende visch weêr komen, die verleden jaar de geheele week in eene tent op de markt te zien was? — Het was de moeite waard, dien visch te zien. — Elk oogenblik was hij te zien; maar iederen keer kostte het een' stuiver.

2. Luiheid doet gescheurde kleêren dragen. — Dat ziet gij aan Pieter, den gewezen schipper. — De Burgemeester had hem schipper gemaakt; maar hij heeft niet op zijne zaken gepast. — Nu is hij zijnen post kwijt, en loopt alle dag langs de straat.

3. Willem is beschaafder dan Hendrik; hij is ook veel oplettender, als zijn onderwijzer hem les geeft: hij behoort onder de oplettendste leerlingen. — Een oplettend leerling

maakt altijd goede vorderingen; veelal valt hem de prijs te beurt, die den werkzaamsten leerling is toegedacht.

4. Hen prijst men, die de hun opgegeven taak zoo afwerken, dat hun de lof niet kan geweigerd worden, die door hen wordt weggedragen, welke zich van den hun voorgeschreven pligt naar behooren kwijten.

5. Gerookte zalm is duurder dan versche; hij kost gewoonlijk veertien stuivers het ons. — Gebraden vleesch voldoet mij beter dan gekookt. — Verschaalden wijn kan men niemand voorzetten. — Onder de uitgezochtste vruchten reken ik de Westlandsche druiven.

6. Dat schijnt eene gedane zaak. — Hij blijft een ondernemende knaap. — Goed bier is een versterkende drank; ik drink het van een dubbeltje de kruik. — Hij heet een geleerd man. — Hij wordt een beraden man genoemd. — Met op te passen wordt men een geacht lid der maatschappij.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

De bijwoorden.

De bijwoorden dienen om te bepalen, wat beteekend wordt niet alleen door een *werkwoord* of *deelwoord*; maar ook door een *bijvoegelijk naamwoord*, *telwoord*, ja door een *bijwoord* zelf.

Voorbeelden.

1. Dat kind schrijft *mooi*; het rekt *naauwkeurig*, en het gedraagt zich *goed*. — Hij werkt *dagelijks* voor zijn dagelijksch brood. — Van zijn jaarlijksch inkomen houdt hij *jaarlijks* een aardig stuivertje over. — Van zijn wekelijksch loon zondert hij *wekelijks* eene kleinigheid af. — *Waar* woont gij? — Hij woont *daar*; ik woon *hier*. — *Ginds* staat een boom, zooals ik er *nergens* een' gezien heb. — Ik heb dien man *elders* ontmoet; gij weet, hij is *overal* te vinden. — Gaat gij *nu al* heen? Gij vertrekt *altijd* onverwachts. — *Wanneer* zal ik u weêr zien? — Hebt gij dat *ooit* gezien? — Ik heb het *nooit* gezien, en *waarschijnlijk* zal ik het *nimmer* zien. — Laat het *maar terstond* zien! — Hij komt *van tijd tot tijd*. — *Van dag tot dag*

gaat hij vooruit. — *Nacht op nacht* moet hij waken. —]
Ik zeg het *niet*. — Gij zegt het *wel*. — Gij hebt het
misschien zoo niet gemeend. — Hij komt *stellig*; *welligt*
komt hij *later*. — Dat had ik *geenszins* gedacht.

2. Eene *sterk* sprekende gelijkenis; — *zeer* oplettende kinderen; — een *schel* klinkend metaal; — een *goed* geschreven schrift; — de *lang* verwachte tijding; — een *veel* gelezen boek; — een *allezins* voldoende antwoord.

3. Dit boek is *te duur*; — *helder* wit glas; — een *waarlijk* goed man; — *ruim* acht gulden; — *ontzaggelijk* veel genoeg.

4. De zieke slaapt *vrij* rustig. — Hij zegt *niet* altijd de waarheid. — Dit is een *bijzonder* goed onderhouden gebouw. — *Zoo* spoedig had ik u niet teruggewacht.

Vele bijwoorden hebben, even als de bijvoegelijke naamwoorden, een' *vergrootenden* en *overtreffenden* trap, als: Jan leert *vlijtiger*, dan zijn broeder. Deze bloem verwelkt *spoediger* dan die; maar die andere verwelkt *het spoedigst*. — Dat is *best* geschreven; maar dit is toch *het best* geschreven.

Oefeningen.

I. Oefeningen in het aanvullen van passende bijwoorden:

1. Bij de *werkwoorden*: leeren, lezen, loopen, werken, zingen, rekenen, antwoorden, slapen, dienen, vertrekken, wachten, bloeijen, spreken, eten, buigen, zeggen, strijden, beklimmen, lijden, reiken, schrijven, bidden, danken.

2. Bij de *deelwoorden*: een ... drukkende last; een ... opgekomen onweder; een ... klimmend gevaar; dat ... brandend gebouw; een ... genomen besluit; eene ... gemaakte som; eene ... toenemende snelheid; mijne ... bedroefde

moeder; ... gebakken brood; dat ... geschreven schrift; een ... gezongen lied; twee ... loopende lijnen; die ... aangerigte tafels; de ... heerschende gebreken; ... fonkelende sterren.

3. Bij de *lijvoegelijke naamwoorden, telwoorden en bijwoorden*: een ... hooge toren; ... Hollandsch bloed; die ... roode kersen; die ... blaauwe zijde; eene ... groote liefde; een ... vrolijk kind; die lijnen zijn ... lang; ... veel zaken; ... drie voet; ... honderd gulden; ... alle dag; — Hij schrijft ... goed; — Gij komt mij ... na; — Willem sprak ... stout; — ... beneden is geen bestendig geluk; — Zij liep ... zacht.

II. *Oefeningen in het zamenstellen van zinnen met de volgende bijwoorden.*

Morgen; gisteren; dagelijks; nooit; altijd; somwijlen; nimmer; zelden; eertijds; eerstdaags; oudtijds; vroeger. — Hier; hierheen; ginds; ergens; nergens; elders; alom; overal; daar; daaraan; daaruit; daartoe; daarna; daarvan; daarnaar; daaromtrent; daarin; daarop; waar; waaraan; waartoe; waarvan; waarvoor; waarop; waarin; waaromtrent; waarnaar; waarbij; waarheen; boven; beneden; herwaarts; derwaarts; werwaarts. — Wel; kwalijk; eerlijk; langzamerhand; vorstelijk; ruitelijk; broederlijk. — Tegelijk; gezamenlijk; nog; te gader. — Inzonderheid; bijzonderlijk. — Schier; bijna; naauwelijks; nagenoeg. — Vooral; eerst; eens; andermaal; driemaal; menigwerf; dikwijls. — Stellig; waarlijk; niet; mogelijk; welligt; misschien; denklijk; waarschijnlijk; voornamelijk; zelfs; toch; werkelijk; inderdaad; zeker; ongetwijfeld; onmogelijk. — In allerijl; van dag

tot dag; jaar uit jaar in; van eeuw tot eeuw; des daags;
bij nacht; des morgens; regt toe regt aan; van verre; naar
elders; heen en weêr; op en neêr; heinde en ver; van top
tot teen; van zelf.

NEGENDE HOOFDSTUK.

De voorzetsels.

Een *bijwoord*, dat door een naamwoord, werkwoord of voornaamwoord bepaald wordt, heet een voorzetsel.

Voorbeelden.

Wij wonen gaarne boven, maar niet *boven* smids. Ik heb hem sedert niet weêr gezien; maar *sedert* Maandag is hij toch wel hier geweest. Willem is voor, om iets *voor* Hendrik te vragen. Maria zit achter in de school en wel *achter* Anna. Hij loopt *achter* mij. Zie *voor* u! De klok loopt op den duur na. *Na* de les moogt gij spelen. *Na* u wacht ik niemand meer. Dat houd ik *voor* billijk. Dat houd ik *voor* arbeiden. *Na* lijden komt verblijden.

Als voorzetsels worden zoo gebruikt *van, aan, in, bij, door, tegen, onder, zonder, op, tot ... toe, tot aan ... toe, van ... af, tusschen*, enz., bijv.: Hij komt *van* Amsterdam. De vrucht hangt *aan* den boom. Het water is *in* den emmer. Blijf *bij* ons! Hij ging voorbij *zonder* te groeten. Hij liep *van* Rotterdam *af tot aan* Delft *toe*. Hij moet het mij *tot* een cent *toe* betalen, enz.

Eenige voorzetsels, zooals *van*, *tot*, *behalve*, *luidens*, *jegens*, zijn als bijwoorden niet meer in gebruik.

Zooals boven, blz. 23, opgemerkt is, staat een *zelfstandig naamwoord*, wanneer het van een *voorzetsel* afhangt, in den *vierden* naamval. Men vindt evenwel uitdrukkingen, waarin een zelfstandig naamwoord, in dat geval, in den *derden* naamval staat, bijv.: Hij komt te *goeder ure*; Het is mij ter *oore* gekomen, dat die moord met *voorbedachten rade* en in *koelen bloede* geschied is; Hij doet het om *den broode*; Zoo gaat het, als men in *den blinde* rondtast; Het is u van *ganscher harte* toegewenscht, dat de zaak in *der minne* geschikt mag worden; *Ten overvloede* valt hier nog te melden, dat hij *ten huize* van zijne ouders overleden is.

TIENDE HOOFDSTUK.

De voegwoorden.

Met uitzondering van *dat*, hetwelk geheel op zich zelf staat, en als *lidwoord* van de zinsnede kan aangemerkt worden, dienen de voegwoorden om de betrekking uit te drukken, òf van *zinnen*, of van *zinsneden*, òf van *zamengevatte* bestanddeelen van zinnen en zinsneden.

Voorbeelden.

1. In den tweeden Engelschen oorlog sneuvelde Kortenaar, *en* sprong het admiraalschip in de lucht. — De Ruiters werd bij Duinkerken tot den aftogt genoodzaakt; *doch* die aftogt was niet schandelijk. — Lodewijk van Nassau overwon wel bij Heiligerlee; *maar* zijn broeder Adolf sneuvelde. — Bemin de deugd, *want* zij is de bron van duurzaam geluk.

2. Hij vertrok, *toen* ik binnen kwam. — *Als* hij komt, moet gij mij roepen. — *Indien* hij slaagt, zal ik het u dadelijk laten weten. — Hij ging uit, *ofschoon* het hem verboden was. — Hij kwam, *hoewel* hij niet geroepen was. — *Al* zwoer hij er op, ik zou hem toch niet gelooven. — *Daar* gij hem beleedigd hebt, moet gij vergeving vragen. — *Dewijl* hij u versooning vraagt, moet gij het

hem vergeven. — *Omdat* gij het gezegd hebt, moet gij u verantwoorden. — *Voordat* gij u verantwoord hebt, kunt gij niet weggaan. — Gij kunt weggaan, *nadat* gij u verantwoord hebt. — *Naardat* uw werk is, zal uw loon zijn. — Dat gebeurde, *terwijl* ik afwezig was. — Eert uwen vader en uwe moeder, *opdat* het u welga (1). — *Indien* ik in zijne plaats ware (1), zou ik het anders aanleggen. — Schat gij Willem grooter *dan* (gij) Pieter (groot schat)? — Ik schat Willem niet zoo groot *als* (ik) Pieter (groot schat). — Ik gun het Hendrik even gaarne, *als* (ik het) Pieter (gun). — *Nu* Jan zijne taak weêr niet afgewerkt heeft, moet hij blijven, *totdat* hij het verzuimde heeft ingehaald. — Die jongen heeft slecht geschreven, *zoodat* hij niet naar huis kan gaan, *voor* hij een goed schrift geleverd heeft. — Die vrouw heeft de meid behandeld, *alsof* zij eene slavin was, *zoodat* zij haar niet langer wil dienen (2).

(1) De *aanvoegende* wijs wordt onder anderen gebezigd: 1° in zinsneden, die het doel beteekenen, waarmede iets geschiedt. Zoo beteekent de bepalende zinsnede in: *De man bidt, dat het hem vergeven wordt*, „wat” de man bidt; maar in: *De man bidt, dat het hem vergeven worde*, „met welk doel” hij bidt; 2° in *willekeurige* onderstellingen, bijv.: *Ware hij maar wijzer geweest, hij was wel beter geslaagd; Ik wil het wel doen, mits men mij niet te leur stelle.*

De beteekenis der *aanvoegende* wijs wordt ook in deze gevallen meermalen uitgedrukt door eenig *hulpwerkwoord der wijs*, bijv.: *De man bidt, dat het hem vergeven mag worden; Ik wil het wel doen, mits men mij niet te leur zal stellen.*

(2) Onder de *voegwoorden*, die zinsneden in betrekking brengen, vindt men er vele, die oorspronkelijk *bijwoorden* zijn.

3. Werken *en* bidden moeten steeds zamen gaan. — Maurits' leus bij Nieuwpoort was overwinnen *of* sterven. — Hij spaarde tijd *noch* moeite. — Hij is rijk, *maar* gierig. — Die man is arm, *doch* eerlijk. — De vogel is levend gevangen, *maar* lag weldra dood in de kooi. — Die bidt, *maar* niet werkt, zal niet slagen. — Hoort gij wel, hoe vlug *en* nauwkeurig dat kind leest? — Ik geloof, dat hij lezen *noch* schrijven kan. — Ik weet niet regt, of ik het Pieter *of* zijnen broeder gezegd heb. — Het berigt, dat gij frisch *en* gezond zijt, was mij zeer aangenaam. — De Ruiters werd geprezen *en* om zijn' moed, *en* om zijne 'rouw. — Hij komt *of* morgen, *of* overmorgen. — *Noch* de aarde, *noch* de maan, *noch* de overige hemelbollen hebben altijd bestaan.

Oefeningen.

I. Opgaaf der naamvallen van de in 3. voorkomende verbuigbare woorden, tot verklaring van den regel der overeenkomst in naamval van de zelfstandige naamwoorden, die in zamengevatte bestanddeelen voorkomen.

II. *Zamenstelling van zinnen, waarbij gebezigd worden als voegwoorden:* En, noch, maar, doch, of, hetzij, toen, terwijl, eer, zoodra, sedert, wanneer, als, dan, zooals, naarmate, zoodat, omdat, dewijl, daar, vermits, want, opdat, indien, nu, zoo, tenzij, mits, ofschoon, schoon, alhoewel, hoewel, al, alsof, gelijk, voordat, nadat, naardat, totdat.

ELFDE HOOFDSTUK.

De tusschenwerpsels.

De tusschenwerpsels dienen om eene aandoening, gewaarwording of gemoedsbeweging in uit- of toe-roepen uit te drukken; zij worden daartoe voor, of achter, of in het midden van een' zin daaraan toegevoegd, en maken zoo een' zin op zich zelf uit, die met een uitroepingsteeken gescheiden wordt; bijv.: *Helaas!* hij is dood. — Hij is, *helaas*, dood! — Hij is dood, *helaas!*

Tusschenwerpsels zijn ook wel bestanddeelen van den zin, en drukken dan de aandoening uit, waarmede het daarop volgende gezegd wordt. In dit geval worden zij door eene komma gescheiden; als: *Welaan*, laten wij nu aan het werk gaan! — *Kom*, blijf nog wat! — *Komaan*, zwijg er maar van! — *Toe*, ge moet niet bang zijn! — *Och*, laat hij maar meê gaan! — *Ach*, mijn zusje is gestorven! — *Och*, weiger hem dat genoeg niet! — *Ach*, dat hij maar niet gestorven ware! (1)

(1) *Och* wordt bij een' wensch gebezigd, even als *ei* voor het verouderde *ai*; *ach* drukt smart uit.

Wanneer een tusschenwerpsel door een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord bepaald en derhalve niet gescheiden wordt, staat de bepaling òf in den *derden* naamval, bijv.: Wee *dien bedrieger!* Ach *mij*, armen sukkel! òf in den *vierden* naamval, bijv.: Foei *dat gepoch!* Wel *hem*, die de deugd bemint!

Voorbeelden van het gebruik der tusschenwerpsels, waaronder ook klanknabootsingen gerekend worden, zijn nog: *Hé*, dat is aardig! — *O*, hoe mooi! — Hij schreef, *o!* zoo mooi. — *Ontzaggelijk*, wat is dat een dik boek! — *Nu*, wat zegt gij er van? — *Hei*, dat gaat niet aan! — *Stil!* ik kan zoo niet werken. — *Plomp!* daar lag hij in de sloot. — *Klets!* daar kreeg hij een' klap. — *Krak!* daar brak de ladder. — *Plof!* daar lag hij op den grond.

Bij den Uitgever dezes is mede te bekomen :

D. R. ERDBRINK, **Bontekoe**, of belangrijke lotgevallen van een Nederlandsch Zeeman. **Fransch Lees- en Vertaalboekje**, met géographische aantekeningen en aanwijzingen van de moeilijkste woorden en termen in het scheepsleven voorkomende. Prijs 40 Cents.

H. HEMKES Kz., Handleiding voor kweekelingen, aankomende en **Jeugdige Onderwijzers en Onderwijzeressen**. *Vierde*, naar de wet op het lager onderwijs van 13 Augustus 1857 gewijzigde en vermeerderde *druk*. 1862, Prijs *f* 1.80.

DE KLEINE HUMBOLDT, Leesboekje voor lagere Scholen, over **de Oppervlakte der Aarde**. 1863, Prijs 20 Cents.

M. J. A. MASTHOFF, Praeceptor aan het Gymnasium te Delft, Tijdrekenkundig **Overzicht** der **Algemeene Geschiedenis**, tevens ingerigt tot beoefening der **Geschiedkundige Aardrijkskunde**. Met eene Voorrede van wijlen Dr. *J. P. Arend*. Prijs 1.25.

M. J. A. MASTHOFF, Praeceptor aan het Gymnasium te Delft, **Aardrijkskundige namen**, in alphabetische orde gerangschikt, ten gebruike bij herhalingslessen. Prijs 20 Cents.

ONZE OMGEVING, **Leesboekje** voor de laagste klasse. 1862. Prijs 15 Cents.

J. K. H. DE ROO VAN ALDERWERELT, Handleiding tot de kennis der **Vaderlandsche Geschiedenis**, ten dienste van hen, die zich tot het Officiers-examen voorbereiden. Prijs *f* 1.25.

SPRECHEN SIE DEUTSCH? of Hoogduitsch-Nederduitsche **Winkelgesprekken**; benevens eene verzameling der meest gebruikelijke spreekwijzen en uitdrukkingen in den handel. Prijs 75 Cents.

